

Opinnäytetyö (AMK)

Kuvataide

2020

Juha Vakkilainen

KOHTI YHTEISTÄ KIELTÄ

– Tutkimusmatka maisemaan ja valokuvaan

Juha Vakkilainen

KOHTI YHTEISTÄ KIELTÄ

Tutkimusmatka maisemaan ja valokuvaan

Tässä opinnäytetyössä pohditaan taiteen tarkoitusta sekä taiteen merkitystä tiedon tuottajana ja olemisen tapana. Työssä etsitään näkökulmia maisemaan, pohditaan ihmisen paikkaa osana luontoa ja tarkastellaan valokuvaa, yhtäältä toden jälkeen, toisaalta kielenä, joka peittää toden taakseen.

Opinnäytetyön hypoteesi on: Valokuva näyttää luonnon tarpeitamme tyydyttävänä tarinana ja ylläpitää sitä kieltä, jolla tarina kerrotaan. Ja koska valokuva on toden jälki, pidetään myös tarinaa totena – ja luontoa kuvan kaltaisena.

Nyt tarina on taitekohdassaan. Joudumme uudistamaan suhteemme luontoon ja etsimään uuden kielen, jolla kertoa luonnosta ja jolla kuvata sitä. Tässä tekstissä tarkastellaan kysymysparia, miten löytää tuo kieli ja kuinka tehdä siitä näkyvä?

Valokuvaaminen, kirjallisuus ja retkeily maisemassa käyvät tässä opinnäytetyössä vuoropuhelua keskenään. Ne rakentuvat käsillä olevaksi kirjalliseksi tutkielmaksi sekä valokuvista ja kirjoituksista koostuvaksi kirjaksi, taiteelliseksi opinnäytetyöksi.

Opinnäytetyön johtopäätös on: Valokuva ei ole pelkkä ulkoisen maailman ilmentymä eikä ainoastaan kehon ja mielen luomus, vaan tekijän ja maailman kohtaamisessa syntävä jälki. Valokuva on kieltä joka saa alkunsa tässä kohtaamisessa.

ASIASANAT: maisema, luontosuhde, taide, kieli, valokuvaus, valokuva

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Fine Arts

2020| 45 pages

Juha Vakkilainen

TOWARDS A COMMON LANGUAGE

An exploration of landscape and photography

The thesis reflects on the meaning of art, the ways art produces information and art as a means of being. It exposes different ways of looking at scenery and ponders a place of a human as part of the nature. It claims that the photography is, on one hand, a remnant of reality; on the other hand, a language that masks reality.

The hypothesis of the thesis is that photographs depict nature as a story that satisfies whatever needs we have. It maintains the language with which the story is told. Because a photograph is an impression of the truth, the story will also be considered true and the nature resembling the photograph.

Now, the story has reached its turning point. We will have to renew our relationship with nature. We will have to find a new language to tell about the nature and depict it. The main questions of the thesis are: How to find this language, and how to make it visible?

The thesis is a dialogue of photography, literature and the hikes in the landscape. They all turn into the written thesis at hand and into a book of photographs and writings, the artistic part of the thesis.

The conclusion of the thesis is that a photograph is more than a manifestation of the external world; it is more than a creation of body and mind; it is an impression that forms when we meet the world together with it. A photograph is a language that originates in this meeting.

KEYWORDS: landscape, relationship with nature, art, language, photography, photograph

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO: MITÄ, MIKSI JA MITEN	6
2 TÄHTIPÖLYÄ JA TYÖKALUJA	8
2.1 Taide työkaluna	9
2.2 Taiteen vastus	10
2.3 Taide olemisen tapana	11
3 VARJOJA LUOLAN SEINÄLLÄ	12
3.1 Kuoleman puu	13
3.2 Uusi kieli ja kertomus	14
3.3 Taide tietona	15
4 VAELTAJA	17
4.1 Maiseman malli	19
4.2 Maiseman kuva	19
4.3 Subliimi	20
4.4 Sukupuuttoaalto	22
4.5 Vuoren hiljainen liike	22
5 PAIKKA, JOTA KUTSUIN METSÄKSI	24
5.1 Metsän tuhat silmää	24
5.2 Tarinan taitekohta	26
5.3 Nollapiste	27
5.4 Paluu maailmaan, josta sanat puhuvat	28
6 TODEN JÄLKI	32
6.1 Läsnäolon todistuskappale	32
6.2 Paradoksi ja toden kulissi	34
6.3 Jaettu havainto	36
7 VALOKUVAN KIELI	37
8 KOHTI YHTEISTÄ KIELTÄ	40
LÄHTEET	42

KUVAT

Kuva 1. Juha Vakkilainen 2017. Tiiran tähystyskivi.....	7
Kuva 2. Juha Vakkilainen 2019. Pirunpesä.....	11
Kuva 3. Juha Vakkilainen 2020. Tietotaulu.....	12
Kuva 4. William Blake 1827. Laokoon.....	13
Kuva 5. William Blake 1827. Yksityiskohta teoksesta Laokoon.....	13
Kuva 6. Juha Vakkilainen 2020. Metsä.....	15
Kuva 7. Caspar David Friedrich 1817. Wanderer über dem Nebelmeer.....	16
Kuva 8. Juha Vakkilainen 2018. Mereltä vyöryvä usva peittää ja paljastaa.....	17
Kuva 9. Juha Vakkilainen 2020. Paratiisi.....	24
Kuva 10. Juha Vakkilainen 2020. Paikka, jota kutsuin metsäksi I.....	29
Kuva 11. Juha Vakkilainen 2020. Paikka, jota kutsuin metsäksi II.....	29
Kuva 12. Juha Vakkilainen 2020. Kaksi kiveä.....	31
Kuva 13. Juha Vakkilainen 2020. Kuva haparoi ja hakee muotoaan.....	36

1 JOHDANTO: MITÄ, MIKSI JA MITEN

*Retkeily suuntautuu keskipisteestä ulospäin. Retkeilyn rikkaus syntyy nimenomaan siitä, että se ei tavoittele kaiken havaitsevaa asemaa maailman ulkopuolelta käsin. Päinvas-
toin, retkeily kartoittaa maailman lukemattomia keskipisteitä yhdistäviä siteitä ja rihmas-
toja; tunnistaa sukulaisuuksia siellä, missä kaikki tuntuu oudolta, ja löytää uutuutta siel-
lä, missä kaikki tuntuu tutulta.¹*

Yrjö Haila

Menen maisemaan. Ylös vuorelle ja takaisin alas rantaan. Annan metsän peittää itseni. Katson ja kuuntelen. Tunnustelen kivien karheutta ja sammalen vihreää pintaa. Teen havaintoja. Luen kirjallisuutta. Valokuvaan ja kirjoitan. Kokeilen ja haen ilmaisun keinoja, niin kuvissani kuin tuottamissani teksteissäkin. Kiinnostukseni kohde ei kuitenkaan ole metsä tai maisema, vaan valokuva ajan, paikan ja läsnäolon jälkeen sekä kielenä ja kertomuksena, jolla tartun maisemaan.

Käsillä olevassa opinnäytetyöni kirjallisessa osassa lähden tutkimaan toimintani taustoja, etsimään uutta ja kulkemaan kohti opinnäytetyöni taiteellista osuutta, valokuvistani koostuvaa kirjaa. Retkiltäni kertyneet havainnot, kokemukset ja kuvaamani kuvat sekä lukemani kirjallisuus käyvät opinnäytetyössäni vuoropuhelua keskenään. Aloitan työni pohtimalla taiteen tarkoitusta ja sen tapoja tuottaa tietoa. Sen jälkeen katson maisemaa ja kysyn: mitä oikein katson? Sitten menen metsään, keskelle kertomusta, jota luonto kirjoittaa itsestään – itselleen. Pohdin paikkaani osana luontoa. Luen filosofi Maurice Merleau-Pontya. Ajattelen alkumerkityksiä ja maailman lihaa. Tartun kameraan ja painan laukaisinta. Katson valokuvia, yhtäältä toden jälkiä, toisaalta kieltä, joka peittää toden taakseen.

Työni hypoteesi on: Valokuva näyttää luonnon kulloisiakin tarpeitamme tyydyttävänä tarinana. Se rakentaa ja ylläpitää sitä kieltä ja kertomusta, jolla tarina kerrotaan.² Ja

¹ Haila 2004, 129.

² Ks. esim. Suonpää 2002, 24.

koska valokuva on toden jälki, pidetään myös tarinaa totena³ – ja luontoa kuvan kaltaisena⁴.

Nyt tarina on taitekohdassaan. Sen seuraava luku sisältää pakon saneleman muutoksen⁵. Joudumme uudistamaan suhteemme luontoon ja luopumaan tavoistamme kuluttaa ja elää velaksi. Joudumme etsimään uuden kielen. Kielen, jolla puhua. Kielen, jota kuunnella, kun luonto puhuu. Kielen, joka kurkottaa sanojen ja tiedon tuolle puolen kohti asioita itseään, kohti maailmaa, josta sanat puhuvat. Ei kuulu puhua tilasta ja valosta, vaan antaa niiden itsensä puhua⁶, Merleau-Ponty kirjoittaa. Kysyn: miten löytää tuo kieli, kuinka tehdä siitä näkyvä?

Filosofi Juha Varto kirjoittaa kirjassaan *Taiteellinen tutkimus* (2017), että taiteellinen toiminta seuraa aina jotakin ideaa tai polkua, jonka voi ainakin jälkikäteen tunnistaa⁷. Tällaista polkua lähdän opinnäytetyössäni kulkemaan, katsomaan, mihin askeleeni kulljettavat ja millaisia jälkiä niistä jää. Innostuneena odotan, mihin polkuni minut vie.

³ Ks. esim. Seppänen 2014, 137.

⁴ Ks. esim. Seppänen 2014, 86. Seppäsen mukaan valokuva kiinnittyy poikkeuksellisella tavalla esittämäänsä kohteeseen. Arkiajattelussa kuvaa ja sen kohdetta pidetään samana asiana. Ajattelen tämän toimivan myös toisin päin: tapamme pitää kuvia totena vaikuttaa myös tapamme katsoa maailmaa.

⁵ Ks. esim. Hwan 2007, 175; Salminen & Vadén, 2018, 93.

⁶ Merleau-Ponty 1993, 51.

⁷ Varto 2017, 46.

Kuva 1. Juha Vakkilainen 2017. *Tiiran tähystyskivi.*

2 TÄHTIPÖLYÄ JA TYÖKALUJA

Avaruus on pimeä ja metsässä kaatuva puu äänetön, kunnes aistini saapuvat paikalle. Kallio saa sileän pintansa sormieni iholla, meren suolaisuus syntyy kieleni nystyröissä. Jos ylitseni lentävä kalatiira ei huutaisi mennessään, olisin itsekin joku muu⁸. Olen tässä, en aistimassa, vaan aistimuksena⁹, keskellä kokemusteni horisonttia¹⁰, yksin ja yhdessä¹¹, niin kaltaisteni kuin koko luomakunnan kanssa.

⁸ Ks. Sartre 1965, 13–14. Sartren mukaan olemus seuraa olemassaoloa, toisin sanoen se, mitä olemme, määrittyy ja rakentuu kaiken aikaa pyrkimystemme, valintojemme, tekemisemme ja kokemustemme myötä.

⁹ Ks. Manner 1967, 25; Merleau-Ponty 1993, 23; Varto 2001, 115; Salminen 2005, 135–136. Salmisen mukaan kaikki ympäristöstämme saamamme tiedot tulevat meille aistien välityksellä. Merleau-Pontyn mukaan saamme alkumme aistivan ja aistitun kohtaamisessa. Varto kääntää Descartesin ajatuksen: ”Ajattelen, siis olen”, muotoon: ”Aistin, siis maailma on”. Maailmamme olisi kovin toisen näköinen, jos Descartesin oivalus olisi korostanut aistimista ajattelun sijaan, Varto pohtii. Manner on saman asian äärellä runossaan *Maailma on minun aistieni runoelma* (1966): ”Torit, kiitävät autot, puut, pölyinen vihreä saavat sävynsä minulta: maailma on minun aistieni runoelma ja lakkaa kun minä kuolen.” En siis aisti tai koe maailmaa sen ulkopuolelta, vaan osana sitä, sen sisällä käsin.

¹⁰ Ks. Varto 2001, 188; Haila 2004, 131.

¹¹ Ks. Merleau-Ponty 1993, 22.

Kehoni ja mieleni, niiden erottamaton kokonaisuus, koko olemassaoloni, ulottuu maailmaan ja tarttuu siihen milloin milläkin välineellä. Aalloissa hioutunut sora pyörii saappaideni alla, tunnen ulapalta puhaltavan tuulen vaatteistani huolimatta. Kiikareillani tavoitan joukon luodoilla lekottavia merimetsoja. Otan valokuvan tiiran tähystyskivestä (kuva1). Välineet ja työkalut eivät ole itseni ja maailman välissä, vaan yhtä aikaa sekä osa minua että maailmaa. Ne kasvavat kiinni kehooni, ja niistä tulee näkymätön ja huomaamaton kehoni ja aistieni jatke, saumaton osa itseäni¹².

2.1 Taide työkaluna

Taide on työkalu, tosin ilman käyttötarkoitusta¹³, kirjoittaa Alva Noë kirjassaan *Omituisia työkaluja* (2019). Taide vastustaa hyödyllisyyttä, se on funktion vihollinen¹⁴, Noë jatkaa. Työkalut ja teknologia palvelevat päämääriä, taide kyseenalaistaa nuo päämäärät sekä niihin kytkeytyneet arvot, säännöt, konventiot ja oletukset, kaiken sen, joka ylipäänsä tekee teknologian käyttämisestä mahdollista¹⁵. Näennäisestä hyödyttömydestään huolimatta taide näyttää suhteemme itsestään selvänä pitämiimme asioihin sekä siihen, mitä ajattelemme, puhumme ja teemme. Näin ollen taide paljastaa niin omat tekemisemme kuin lopulta myös itsemme itsellemme.¹⁶ Taide tarjoaa kokemuksen¹⁷. Se haastaa ymmärryksemme ja antaa uusia tapoja tarkentaa maailmaan¹⁸. Taide on kuin puoliläpäisevä peili, josta näemme samaan aikaan sekä itsemme että maailman, tapamme olla ja toimia osana maailmaa. Taide kyseenalaistaa ja ehdottaa, tarjoaa vaihtoehtoja ja muuttaa maailman suuntaa muuttamalla omaa ymmärrystämme maailmasta. "Taide tekee yhteenvedon eräästä havaintokokemuksemme peruspiirteestä, siis

¹² Ks. Merleau-Ponty 2014, 144. Merleau-Ponty puhuu sokeasta miehestä ja tämän kepeistä. Miehen "näköaisti" on kepin kärjessä, jolloin keppi ei ole tästä irrallinen objekti vaan osa miestä ja tämän aistijärjestelmää.

¹³ Noë 2019, 124.

¹⁴ Noë 2019, 124.

¹⁵ Noë 2019, 87.

¹⁶ Noë 2019, 127.

¹⁷ Noë 2019, 242.

¹⁸ Noë 2019, 129.

siitä, että tietoisuutemme, havaintomme ja pääsymme meitä ympäröivään maailmaan ei tule ilmaiseksi. Saavutamme ne ajatukseksella ja aktiivisella katsomisella”¹⁹, Noë kirjoittaa.

2.2 Taiteen vastus

Taide ruumiillistaa merkityksiä²⁰. Se jakaa aineettoman osaksi yhteistä aistittavaa maailmaa. Se tuo näkymättömiin jäävän näkyviin ja tekee kuvitellusta käsinkosketeltavaa. Juha Varton mukaan ero toden ja kuvitellun välillä on siinä, että se, mikä on todellista, panee vastaan, siitä on vastusta²¹. Varto kirjoittaa:

*Vastuksen sanoma on, että ajatellut, kuvitellut ja konstruoidut ilmiöt ovat eri tasolla kuin todelliset (esineelliset, materiaaliset, keholliset). Tekijällä voi olla lukuisia hyviä ”ideoita”, mutta vain suhteessa todelliseen niillä on arvo, jolla on merkitystä muillekin.*²²

Kuvataiteilija Teemu Mäen mukaan kulttuurimme peruseetos on työn ja nautinnon vastakkainasettelu. Asetelma on kuitenkin keinotekoinen, kulttuurin itsensä luoma, ja sen voisi purkaa. Työläys ja vaivannäkö sekä nautinnon ja mielihyvän tavoittelu on mahdollista yhdistää taiteessa. Tällaista yhdistelmää Mäki kutsuu myönteiseksi vaivaksi. Myönteinen vaiva tarkoittaa sitä tyydytystä, jonka jonkin asian eteen nähty vaivannäkö saa aikaiseksi.²³ Kun kastuu sateessa ja liukastelee märällä polulla tai hiki virtaa ja kasvillisuus raapii kinttuja, tuntee olevansa olemassa. Tällöin tuntee myös maailman olevan ja nauttii tästä olemassaoloa lävistävästä kokemuksesta.

¹⁹ Noë 2019, 128.

²⁰ Ks. Danto, 2007.

²¹ Varto 2017, 104. Varto viittaa filosofi Gottfried Wilhelm Leibnizin tutkielmiin.

²² Varto 2017, 104.

²³ Mäki 2018, 476–478.

2.3 Taide olemisen tapana

Taide ei niinkään ole tekemistä ja tuottamista vaan pikemminkin maailmasuhde ja tapa olla maailmassa, kirjoittaa kuvataiteilija Terike Haapoja. Taiteen tekeminen edellyttää läsnäoloa ja mielen avaamista maailmaan.²⁴ ”On oltava läsnä, annettava maailman asioiden koskettaa, häiritä, ihmetyttää”²⁵, Haapoja sanoo. Tällöin maailma ei enää näyttäydy kuvana, vaan moniulotteisena ja määrittelemättömänä toisena. Toisena, joka haastaa dialogiin ja ajattelemaan yhdessä maailman kanssa sekä olemaan ja näkemään toisin, olemaan avoin, haavoittuva ja ei-tuottava.²⁶

Tuulen vire tyyntyy. Rantakivet heläjävät vielä hetken, kaislikko kauempana on jo hiljaa. Veden selkä peittyy hämärään vilttiin, ja ensimmäiset tähdet tulevat näkyviin. Olen etuoikeutettu: ammoinen energia, alkuräjähdyksen ylijäämä²⁷, ja miljoonien aurinkojen räjähdyksissä syntynyt tähtien pöly, tietoisuudeksi tiivistyneenä, katsoo kauttani takaisin korkeuksiin – itseään²⁸. Tosin vain katoavan hetken. Ajan myötä havaintoni himmenevät ja aistini sammuvat, jättämäni jäljet haalistuvat ja muutun takaisin tomuksi, palaan osaksi kaiken kiertoa. Kreikkalainen säveltäjä ja arkkitehti Iannis Xenakis on sanonut: ”Ymmärrätkö, että olemme meteoriitteja; miltei heti, kun olemme syntyneet, meidän täytyy kadota.”²⁹

²⁴ Haapoja 2020, 15.

²⁵ Haapoja 2020, 15.

²⁶ Haapoja 2020, 15–16.

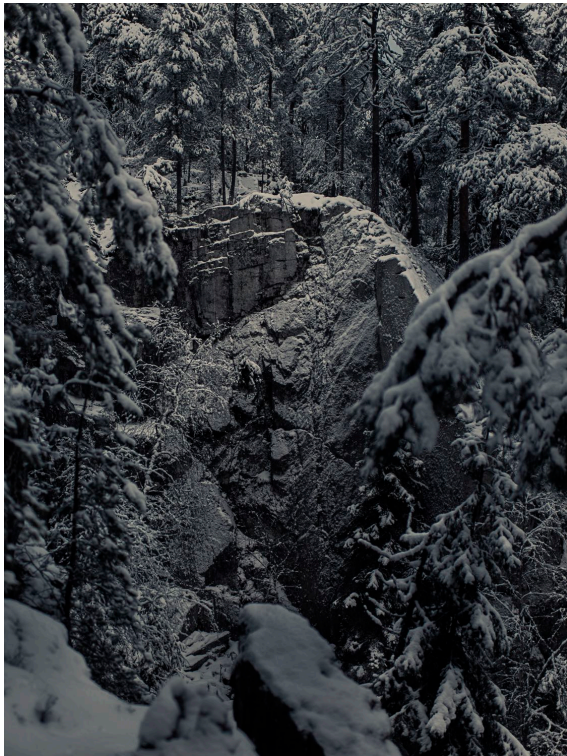
²⁷ Ks. Salminen & Vadén 2013, 21.

²⁸ Ks. Nivala 2016, 249; Salminen & Vadén 2018, 17.

²⁹ Xenakis 2009.

3 VARJOJA LUOLAN SEINÄLLÄ

Välillä vihmoo vettä, välillä räntää. Aurinko pilkahtaa pilviverhon takaa. On huhtikuu. Tiaisparvi touhuaa kuusen latvustossa, kuusen alaoksilla roikkuu naavaa. Kauempana laulaa peippo, kevään ensimmäisiä. Ylitseni lentää laulujoutsenpari. Melkein kaikki lumi on sulanut. Mustikanvarvut ja karhunsammal tuovat vihreyttä muutoin harmaaseen näkymään.

Kuva 2. Juha Vakkilainen 2019. *Pirunpesä*.

Tuhatkahdeksansataa miljoonaa vuotta sitten paikalla kohosi Svekofennidien poimuvuoristo. Nyt eroosio on syönyt vuorijonon pois. Jäljelle ovat jääneet ai-noastaan vuorten kovat juuriasat; alppi-maisema on madaltunut mäeksi. Se on silti Etelä-Suomen korkein kohta. Siellä täällä näkyy jälkiä vieläkin varhaisemmis-ta ajoista: muinaisten rantojen kivetty-neet aaltokuviot kirjoavat kallion pintaa. Viimeisen jääkauden jälkeen, noin 11 500 vuotta sitten, rinteillä aaltoili Yoldian-meri. Sen rantakivikko pilkottaa kasvillisuuden lomassa. Myös jääkauden loppuvaiheessa syntyneet suppapainan-

teet, virtaavan veden uurtamat jokiuomat ja jään kuljettamat siirtolohkareet näkyvät maisemassa. Alueen merkittävin yksittäinen muodostelma on rotko, Pirunpesä (kuva 2), joka syntyi jääkauden loppuvaiheen sulamisvesien purkauduttua Yoldian-merta edeltäneeseen Balttian jääjärveen.³⁰

³⁰ Ks. esim. Salpausselkä geopark 2019; Tiirismaa 2020.

3.1 Kuoleman puu

Tieto maiseman menneisyydestä asemoi oman olemassaoloni mitättömäksi ja vai-meaksi välähdykseksi maiseman miljoonavuotisella aikajanalla. Tieto on kuitenkin uskomus, vaikkakin hyvin perusteltu ja tosi. Elän uskon varassa; maailmankuvani pohjaa luottamussuhteeseen tiedon kanssa. Uskossani itää myös epäilyn siemen: mitä lopulta voin tietää? Onko näkemäni sammalenvihreä samaa kuin muiden näkemä? Koirani sielun syöverit pysyvät minulta salassa. Keloja koputtavan käpytikan tai kotelostaan juuri kuoriutuneen nokkosperhosen maailmasta en voi tietää yhtään mitään, vain arvilla ihmisen arvauksia. Tieto on rajallista ja pelkistys tosiasioiden tilasta; häilyvää toden heijastusta ja varjoja luolan seinällä³¹. Useimmat asiat pysyvät tietoni tavoittamattomissa tai putoavat ainutkertaisina tapahtumina tiedon kakkosluokkaan: oikeana pidetty tieto kun pohjaa tutkittavan toistettavuuteen ja kontrolloitavuuteen³², myös siihen, että sen voi pukea sanoiksi. "Mistä emme voi puhua, siitä meidän on vaiettava."³³

Kuva 3. Juha Vakkilainen 2020. Tietotaulu.

³¹ Ks. Platon 2007, 247.

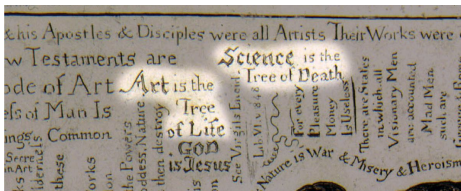
³² Ks. Seppä 2012, 18; Salminen & Vadén 2013, 141.

³³ Wittgenstein 2010, 90.

Sanat kiilaavat itseni ja luonnon väliin (kuva 3). Luonto katoaa käsitteiden taakse ja pelkistyy mykäksi³⁴ tarkkailuni kohteeksi³⁵, vailla omaa ääntä. Kieleen ja käsitteisiin pohjaava olemiseni tapa tekee keskinäisestä ymmärryksestä muun luonnon kanssa mahdotonta³⁶ ja vie minut käsitteiden kuivaan ja kuolleeseen autiomaahan³⁷. Luonnosta tulee vastaan kohtani³⁸.

Kuva 4. William Blake, *Laocoon*, 1827 (Laocoon (Blake) 2017).

Kuva 5. William Blake, yksityiskohta teoksesta *Laocoon*, 1827 (Laocoon (Blake) 2017).

3.2 Uusi kieli ja kertomus

Meidän on orientoiduttava uudelleen koko maailmankaikkeuteen, ymmärrettävä itsemme ja luonnon välinen molemminpuolinen riippuvuus sekä määritettävä olemassaolomme merkitys keskinäisen sopusoinnun ehdoilla, ei ainoastaan yksipuolisesti omien etujemme ajamisen näkökulmasta. Sisällymme luontoon, olemme osa sitä,³⁹ kirjoittaa etelä-korealainen professori Kim Moon Hwan. Professori Yuriko Saito ehdottaa, että sen sijaan, että peitämme luonnon tarinat omillamme⁴⁰, meidän tulee tunnustaa luonto omaksi, itsestämme ja kulttuurisista merkityksistä erilliseksi todellisuudeksi ja herkistyä kuuntelemaan luontoa sen omin ehdoin⁴¹. ”Tällä tavoin koettu luonto ei ole koskaan mykkinä; sillä on aina

³⁴ Ks. Lummaa 2016, 270.

³⁵ Ks. Hwan 2007, 175.

³⁶ Ks. Lummaa 2016, 270.

³⁷ Ks. Blake 1827 (kuvat 4 ja 5). Kirjoitus Blaken teoksessa *Laocoon* (1827) sanoo taiteen olevan elämän puu ja tieteen kuoleman puu.

³⁸ Ks. Haila 2004, 166; Hwan 2007, 175.

³⁹ Hwan 2007, 175.

⁴⁰ Saito 2007, 110.

⁴¹ Saito 2007, 114.

kerrottavana oma tarinansa, vaikei se sitten olisikaan kuvallisesti upea tai sisältäisi ihmillisiä kytköksiä”⁴², Saito toteaa. ”Jotta voisimme myötäeläen kuunnella luonnon meille kertomaa tarinaa, meidän täytyy jossakin määrin kyetä ymmärtämään luonnon alkuperää, rakennetta ja toimintaa.”⁴³

Ajatus tiedosta tulisi laajentaa nykyisestä järkipäisistä tietokäsityksestä kokonaisvaltaisempaan suuntaan⁴⁴, kirjoittavat Maria Joutsenvirta ja Arto O. Salonen kirjassaan *Sivistys vaurautena* (2020). Tiedon kehollisten ulottuvuuksien ja välittömien kokemusten sekä intuition ja empatian avulla tavoitettu ymmärrys ihmisistä ja elävästä todellisuudesta voi olla todempaa kuin pelkkä puhtaaseen järkeen nojaaminen⁴⁵.

Meidän tulee muuttaa suhtautumistamme ja suhdettamme luontoon, yhtäältä ymmärtää erillisyytemme ja erilaisuutemme, toisaalta tunnustaa keskinäinen riippuvuutemme. Meidän on hylättävä oman etumme ajaminen, luovuttava tavoistamme kuluttaa ja elää velaksi ja opittava kuuntelemaan sitä kieltä, jolla luonto puhuu. Meidän on kuunneltava luontoa omana itsenään, vailla ihmiskytköksiä, luonnon omista lähtökohdista käsin. Meidän on ajateltava käsityksemme tiedosta uudelleen ja laajennettava sen ahtaita rajoja. Tällaista tietoa löytyy taiteen tavoista tarkastella maailmaa⁴⁶.

3.3 Taide tietona

Taide avaa maailmaa paremmin kuin kuviteltu tai abstraktio⁴⁷, kirjoittaa Juha Varto. Annamme taiteesta saamillemme kokemuksille merkityksiä, jotka muuttuvat käsitteelliseksi, joskus jopa tiedoksi⁴⁸, Varto jatkaa. Taide lisää maailmaan merkityksiä, joita siellä

⁴² Saito 2007, 114.

⁴³ Saito 2007, 118.

⁴⁴ Joutsenvirta & Salonen 2020, 148–149.

⁴⁵ Joutsenvirta & Salonen 2020, 148–149.

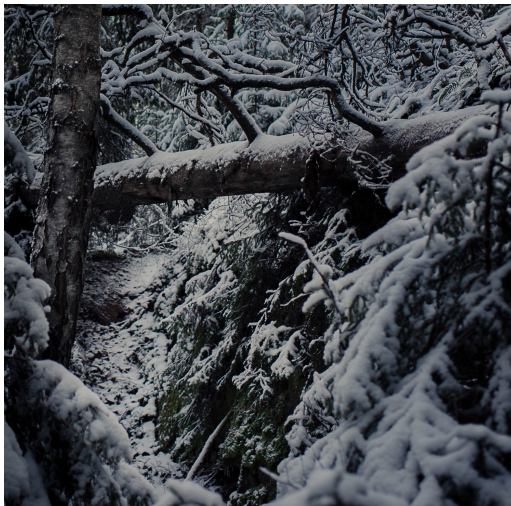
⁴⁶ Ks. Vilhunen 2019; Joutsenvirta & Salonen 2020, 186–188, 310.

⁴⁷ Varto 2017, 20.

⁴⁸ Varto 2017, 20.

ei aiemmin ollut⁴⁹. Taide tavoittelee tietoa⁵⁰, kirjoittaa Teemu Mäki. Vain osa elämän haasteista voidaan määritellä, sanallistaa ja muotoilla ongelmiksi, vaikeimmat haasteet on kohdattava kokonaisvaltaisemmin ja tässä tehtävässä taide on parhaimmillaan⁵¹.

Tätä hetkeä, tässä ja nyt, en tavoita pelkän kirjatiedon kautta. Se tuo minut vain puolitiehen, perille pääsen aistieni avulla. Taide on työkaluni ja tutkimusvälineeni. Mieleni jatkuu maailmaan, aistini vetävät sen sisääni. Havaintoni kaikuivat ja väreilevät mielesäni, kunnes löytävät kanavan ulos: kuvana, lauluna, eleenä – kysymyksenä ja vastauksen odotuksena. Asioiden nimet ja merkitykset haalistuvat. Sanat putoilevat pois ja korvautuvat kielellä, joka syntyy tässä ja nyt. Kaikki mitä olen, kaikki mitä koskaan olen ollut, asettuu erottamattomaksi osaksi tätä nimenomaista hetkeä ympärilleni kietoutuvassa maisemassa. Puiden uinuvat silmut odottavat puhkeamistaan ja kelo lopullista lahoamistaan, lohkareet rinteessä seuraavaa jääkautta. Tavanomaisen takaa vilahtaa häivähdys Pyhää⁵², ilman jumalia, ilman sakramenteja. ”On luonto temppeli, sen pylväät elävät, epäselviä sanoja joskus ne humisevat”⁵³, aloittaa runoilija Charles Baudelaire runonsa *Vastaavuuksia* (1857).

Kuva 6. Juha Vakkilainen 2020. Metsä.

Suljen silmäni ja ajaudun tiedon tuolle puolen, ympärilläni vain keväisen metsän tuoksut ja äänet, vain tämä hetki ja kaikki maailman aika. Sataa lunta, tuhat vuotta, kauemminkin. Kinokset kasvavat kilometrien korkuisiksi ja painavat maan kuopalle. Mannerlaatta jatkaa keskeytymätöntä kulkuaan ja jossain kaukana meren pohja kääntyy pystyyn. Avaruuden kivet putoilevat, ja taivaalla leijuu tuhkaa. Lumi saa harmaan hunnun (kuva 6).

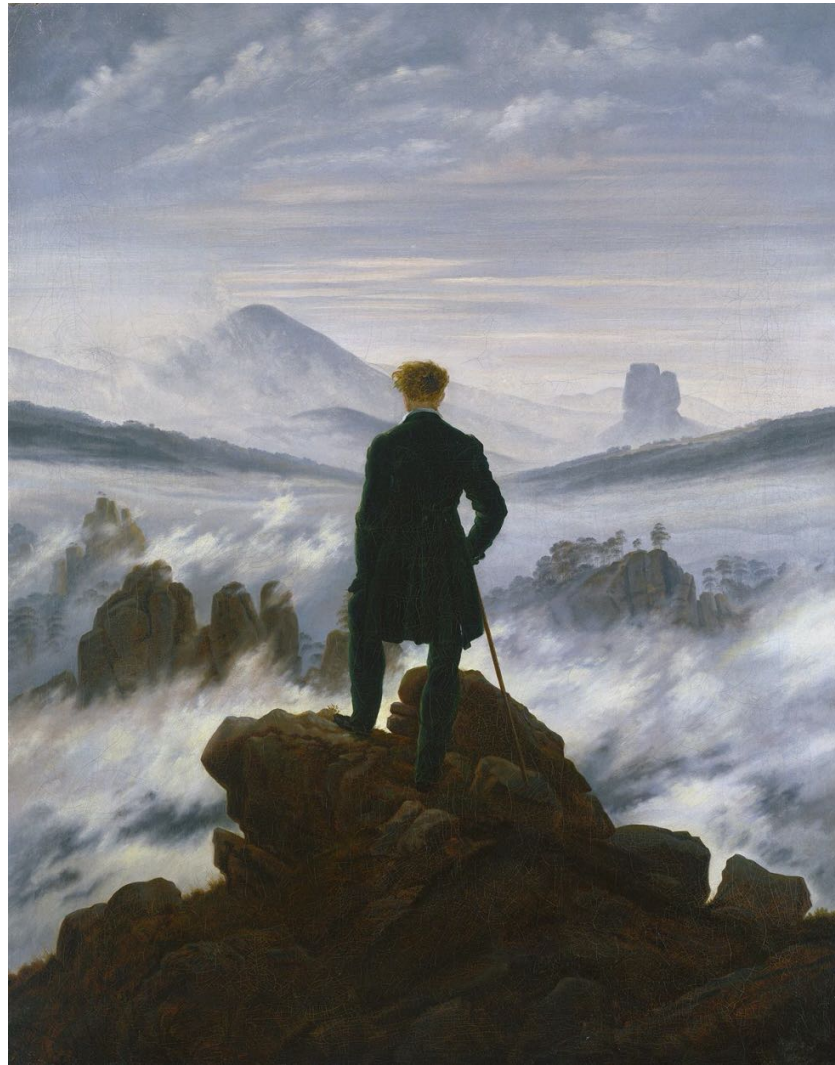
⁴⁹ Varto 2017, 141.

⁵⁰ Mäki 2018, 87.

⁵¹ Mäki 2018, 90.

⁵² Ks. Salminen & Waden 2013, 141.

⁵³ Baudelaire 1971, 17.

Kuva 7. Caspar David Friedrich, *Wanderer über dem Nebelmeer*, 1817, öljyvärimaalauk. 94,8 x 74,8 cm (Hamburger Kunsthalle 2016).

4 VAELTAJA

Caspar David Friedrichin maalauksessa (kuva 7) yksinäinen vaeltaja seisoo kallion laella selin katsojaan päin. Miehen edessä avautuu laaja näkymä sumun verhoamaan maisemaan. Kaukaisuudessa usvan lävitse siintää vuorenhuippu. Mies on paljain päin. Tuuli tuivertaa miehen hiuksia. Mies seisoo kontraposto-asennossa ja nojaa vaellussauvaansa. Ei epäilystäkään siitä, etteikö mies olisi haltioitunut edessään avautuvasta näkymästä.

Kaksisataa vuotta maalauksen valmistumisen jälkeen katselen vuoristomaisemaa ja ajattelen Vaeltajaa. Kunpa voisin kokea saman ylevän yksinäisyyden kuin maalauksen

kulkija, vapautua tavoistani katsoa maisemaa⁵⁴. Nyt katson sitä väistämättä Vaeltajan kuva mielessäni. Mielessäni väikkyvät myös lukuisat muut maisemakuvaukset kahdensadan vuoden takaisista luontopastoraaleista kansallisromanttisiin Suomi-kuviin, Ansel Adamsin terävistä ja sävykkäistä Yosemite-valokuvista sosiaalisen median toinen toisiinsa muistuttaviin photoshopspektaakkeleihin.

Puuskutan ylös lumen kuorruttamaa kivikkoista vuoripolkua. Tunturikoivikko jäi joitakin hetkiä sitten taakseni. Alempana polku oli orgaanista liejua ja hienojakoista hiekkaa, täällä ylempänä elotonta, lumen peittämää kivikkoa. Joitakin satoja metrejä alapuolellani velloo meri. Katseeni korkeudella liittää merikotka korppi perässään. Vastaantulija, jonka kanssa äsken rupattelin, näkyy alhaalla enää pienenä sinivihreänä täplänä. Asettelen tarkkaavaisena kiipeämisestä väsyneitä jalkojani lumen liukastamilla kivenmuri-koilla. Vastapäiset vuorenhuiput peittyvät mereltä jatkuvana ja leveänä virtana vyöryvään pilvimassaan. Pysähdyn kuvaamaan usvan ja kallioseinämien välistä peittymisen ja paljastumisen leikkiä (kuva 8).

Kuva 8. Juha Vakkilainen 2018. *Mereltä vyöryvä usva peittää ja paljastaa.*

⁵⁴ Ks. Kella 2014, 77. Kellan mukaan romantiikan ajan maisemamaalausta eivät kahlinneet allegoriat ja jäljittely. Myös kohteena ollut maisema oli merkityksistä vapaata.

4.1 Maiseman malli

Mikä tekee näkymästä kuvauksellisen ja kuvaamisen arvoisen? Onko mielessäni jonkinlainen valmis kuva tai malli maisemasta, jonka haluan nyt tuoda valokuvana näkyviin? Vastaako maisema toiveitani⁵⁵ ja mieleni mallia? Olenko jo etukäteen päättänyt, miltä valokuvani tulee näyttää? Mieleeni nousevat Ansel Adamsin opetukset kohteen visualisoinnista⁵⁶, siitä, että "valokuva on aina jo nähty ennen sen ottamista"⁵⁷, pakotettu etukäteen annettuihin merkityksiin⁵⁸. Onko kuvaaminen ennalta ohjattua peliä⁵⁹, jossa valmiiksi mallinnettu kohde haastaa kuvaajan ja tämän tehtäväksi jää vain saaliin pyytämisen⁶⁰? Näenkö edes maisemaa vai ainoastaan mieleni kuvan siitä?

Katson maisemaa kulttuurissa syntyneiden mallien lävitse⁶¹. Maisema ei ole luonnollinen näkymä, vaan kulttuurin luonnosta luoma representaatio⁶². Yhtäältä maisema on osa tuottamaamme todellisuutta, toisaalta todellisuutta, joka on tuottanut myös meidät⁶³. Kun uppoamme maisemaan, se sulautuu osaksi elämismaailmaamme ja katoaa⁶⁴.

4.2 Maiseman kuva

Pilven viileä kosteus täyttää keuhkoni, sen kaikkialle tunkeva, vailla etäisyyksiä oleva, tasainen kirkkaus sekoittaa suuntavaistoni. Värikkäiden jäkälien kirjomat kivet katoavat

⁵⁵ Ks. Laakso 2003, 158.

⁵⁶ Adams 2014, 1.

⁵⁷ Laakso 2003, 153.

⁵⁸ Ks. Laakso 2003, 198–199.

⁵⁹ Ks. Laakso 2003, 199.

⁶⁰ Ks. Suonpää 2002, 92, 109.

⁶¹ Ks. Bonsdorf 2011, 17; Kella 2014, 77.

⁶² Kella 2014, 104.

⁶³ Haila 2006, 20.

⁶⁴ Karjalainen 2007, 55.

sumuun vain muutaman askeleen päässä. Hetken olen maailmassa yksin, omassa pehmeässä kuplassani, kaukana kaikesta, keskellä valkoista tyhjyyttä, keskellä ei-mitään. Maiseman tarjoama kokonaisvaltaista ja kaikkia aistejani hivelevää kokemusta ei valokuva kykene taltioimaan, saati toistamaan. Kuvani olisi vain kalpean harmaa suorakaidetta, tyhjä ja merkityksiä vailla.

Vaikka maisema ja siitä tehdyt kuvaukset kietoutuvatkin toisiinsa⁶⁵, ne ovat toisistaan erillisiä. Maisemakuva ei ole maisema⁶⁶ eikä ikkuna maisemaan⁶⁷. Se ei ole kohteensa kopio, vaikka onkin kohteensa kaltainen⁶⁸. Maisema itsessään, näkymänä, on tietystä pisteestä avautuva moniaistinen, kolmiulotteinen ja rajaton havainto, elävä ja ajassa muuttuva kokonaisuus; maisemakuva taas on ajallinen ja tilallinen näköaistiin sidottu, useimmiten kaksiulotteinen, kuvan tekijän tekemä rajausta tietystä ajasta ja paikasta⁶⁹. Ne kumpikin, sekä maisema että sen pohjalta tuotetut maisemakuvat, perustuvat kulttuurisiin konventioihin, molemmat ovat kulttuurisesti syntyneitä representaatioita⁷⁰. Kuva maisemasta on kuva jostakin, joka itsessään on jo kuva⁷¹.

4.3 Subliimi

Olen noussut jyrkkää polkua pari tuntia. Kurkistan varoen allani avautuvaan tyhjyyteen, aivan reunalle en uskaltaudu. Näköala, korkeus ja edessäni avautuva satojen metrien pudotus salpaavat hengitystäni, huimaus kourii vatsaani. Jatkan ylöspäin, ja muutaman hetken kuluttua saavutan vuoren huipun. Korkeimmalla kohdalla, suuren lohcareen

⁶⁵ Kella 2014, 77.

⁶⁶ Luukkonen 2017, 60.

⁶⁷ Ks. Eskola 1997, 108; Seppä 2012, 34; Luukkonen 2017, 60. Seppä viittaa Leon Battista Albertin pohdintoihin sekä teokseen, *Maalaustaiteesta, De Pictura* (1435), joihin on yhdistetty ajatus: maalaus on ikkuna luontoon (*finestra aperta*, avoin ikkuna). Ajatus ikkunasta esiintyy myös Giotolla ja tämän aikalaisilla 1300-luvulla sekä myös antiikin kreikkalaisilla ja roomalaisilla.

⁶⁸ Ks. Kella 2007, 54, 56.

⁶⁹ Luukkonen 2017, 60.

⁷⁰ Johansson 2006, 48.

⁷¹ Ks. Kella 2014, 109.

päällä töröttää metallitappi. Kurkotan koskettamaan tappia. Haen tukea kalliosta ja katson maisemaa. Koko maailma aukeaa alapuolellani.

Tuhatseisemänsataaluvun puolivälissä brittiläis-irlantilainen valtiomies ja filosofi Edmund Burke kirjoitti, että tunnetiloista väkevin on kokemus ylevästä, subliimista. Se on nautinnollinen tunne, joka syntyy kun tarkkailemme kauhistuttavaa asiaa turvallisen välimatkan päästä ilman, että se on suoraan vaaraksi itsellemme.⁷² Burken ja tämän aikaisten ajatukset kahdensadan viidenkymmenen vuoden takaa vaikuttavat edelleen tapamme katsoa maisemaa.

Subliimissa maisema, ja luonto ylipäättään, asettuu ihmistä vastaan, ulkopuoliseksi ja erilliseksi katseen ja kokemuksen kohteeksi, joksikin, joka ei ole ihmistä ja jota ihminen ei ole. Luonnon vastakkaisuus suhteessa ihmiseen ja kulttuuriin on yhteiskuntaamme läpäisevä eetos. Luonto on jotakin, joka on otettava haltuun ja voitettava, kesytettävä ja alistettava kulttuurille ja hyödyntämiselle. Itse asiassa ajatus luonnosta saa alkunsa vasta tässä kulttuuria vasten peilautumisessa, vasta kulttuuri asemoi luonnon varannoksi ja vastapoolikseen⁷³, tekee luonnosta luonnon, luonnollistaa⁷⁴ sen. Toisaalta, rajaa kulttuurin ja luonnon väliin on mahdotonta vetää; kulttuuri on samaa juurta ja syntyä kuin luonto⁷⁵. Ratkaiseva luonnon ja ihmisen välinen ristiriita ei sijaitsekaan luonnon ja ihmisen välissä, vaan luonnossa ja sen kokemisessa sinänsä⁷⁶, kirjoittavat Antti Salmi-
nen ja Tere Vadén kirjassaan *Elo ja anergia* (2018). Siinä, missä Vaeltaja aikoinaan tähyisi

⁷² Burke 2005, 111. Burken kirjoitus on alunperin julkaistu vuonna 1756.

⁷³ Haila 2004, 6. Määre luonto on mielekäs vain, jos sillä on vastakohta, ei-luonto. Kulttuurimme pitää luontoa ja kulttuuria toisilleen vastakkaisina.

⁷⁴ Ks. Filosofia: luonnollinen asenne 2016. Luonnollinen asenne merkitsee arkista ja itsestäänselvää, kyseenalaistamatonta suhdetta ympäröivän todellisuuteen.

⁷⁵ Haila 2004, 167.

⁷⁶ Salminen & Vadén 2018, 126. Salmisen ja Vadénin mukaan esimerkiksi kasvien fotosynteesin voidaan yhtäältä ajatella hyödyntävän auringosta saamaansa energiaa maksimaalisesti, olevan ”täydellisiä protestantteja”, toisaalta vastustavan saamaansa liikaenergiaa kanavoimalla sen hullunkurisesti, muodostamalla mitä kummallisimpia ja moninaisimpia kasvustoja kysymättä määrää, hyötyä tai lopputulemaa. Toisin sanoen, tulkintani mukaan, luonto on samanaikaisesti sekä äärimmäisen ekonominen että tuhlaileva, katson takannasta riippuen.

suureen tuntemattomaan, luon oman katseeni maisemaan, jonka tiedän olevan tuhon partaalla. Oma yleväni vaihtuu huoleen, subliimini suruun.

4.4 Sukupuuttoaalto

Ilmastonmuutos ja luonnonkirjon kapeutuminen muuttavat elokehää nopeaan tahtiin. Meneillään on kuudes sukupuuttoaalto. Aikaisempaan viiteen verrattuna erilaisen tästä tekee se, että tämä on yhden lajin, ihmisen, aikaansaannosta. Lajeja katoaa kiihtyvällä vauhdilla, eivätkä kaikki ole edes ehtineet esittäytyä; tieteelle tuntemattomat lajit jäävät ikuisesti tuntemattomiksi.

Yhdenkin lajin sukupuutolla on seurauksensa luonnon aikojen saatossa muotoutuneisiin järjestelmiin. Jo pelkkä mehiläisten katoaminen saisi meidät pulaan, kun kasvit jäisivät ilman pölyttäjiä ja me ilman ravintoa⁷⁷. Useiden luonnon tasapainotilaa horjuttavien ilmiöiden yhteisvaikutukset ovat vieläkin arvaamattomampia. Ja vaikka luonto on itse itseään korjaava systeemi, niin uutta järjestystä odotellessa saattaisi tulla nälkä. Emmekä myöskään voisi olla varmoja siitä, olisivatko uudet luonnonolot suotuisia meille, karvattomille kädellisille.

4.5 Vuoren hiljainen liike

Lumi jalkojeni alla on märkää sohjoa. Pienet norot lirisevät siellä täällä kivien lomassa. Hiekanjyvä liikahtaa ja siirtyy veden viemänä muutaman sentin alaspäin. Se pysähtyy ja jatkaa matkaansa enemmin tai myöhemmin, hetken päästä tai ensi kesänä. Eroosion jauhama aines valuu hiljalleen sulamisveden mukana rinnettä alas vuoren juurelle, mistä aaltojen keskeytymätön kohina kuljettaa sitä, vuorta, jyvä kerrallaan kohti kaukaisten rantojen hietikoita. Tulevaisuudessa, kun jyrkät muodot ovat huuhtoutuneet pois ja viimeinenkin vuoren ydin vajonnut silokalliona mereen, koittaa aika, jolloin mannerlaa-

⁷⁷ Ks. Euroopan parlamentti 2010.

tat ottavat jälleen mittaa toisistaan ja kohottavat repaleiset reunansa pinnan yläpuolelle haastamaan kiipeilijöitä rinteilleen. Ajattelevatkohan hekin Vaeltajaa?

Tunnen hienoisen seismisen värähdyksen, ikään kuin vuori vaihtaisi asentoaan. Silloin kun maankuori kiihdyttää liikkeensä kanssamme samoihin aikaskaaloihin, on kyseessä useimmiten luonnonmullistus ja katastrofi: kaupungit sortuvat, ja hyökyaallot huuhtovat rannikoita, järjestyksen tilaan hitaasti virittynyt jännitys laukeaa kertarysäyksellä. Mitään kummempaa ei tällä kertaa kuitenkaan tapahdu, vain pieni vavahdus jalkojeni alla, ja vuori on jälleen hiljaa.

Vaikka vuori vaikuttaa ikiaikaiselta, se muuttuu kaiken aikaa; sen aika vain on erimittaista omaani verrattuna. Vuori seisonee tässä oman ikuisuuteni ajan, vuorten ikuisuudessa vain hetken. Sen paikoilleen asettunut järjestys on aistieni karkeistus: ihmiselon ikkunasta avautuva nopea näkymä. Havaintoni vuoresta on kuin valokuvan pysäyttämä tuokio, aikaleikkaus, josta ihmiselämän pituinenkaan valotusaika ei saisi liike-epäterävyyttä esiin. Aistini ja aikani eivät yksinkertaisesti kykene tavoittamaan vuoren hidasta mutta keskeytymätöntä liikettä. Aistieni ulottumattomissa vuori rapautuu aaltojen kuljetettavaksi, ja meren pimeydessä se, joka joskus oli vuori, sekoittuu kaikkeen muuhun, painuu pohjaan, puristuu kiveksi, kunnes aikanaan poimuttuu jälleen vuoreksi ja hetken kurkistettuaan pinnan päälle liukenee takaisin meren syvyyksiin – aina uudelleen ja uudelleen. Ja joskus koittaa aika, jolloin kaikki vuoret ovat käyneet kaikkialla. Huomaan Vaeltajan vierelläni. Katsomme samaan suuntaan.

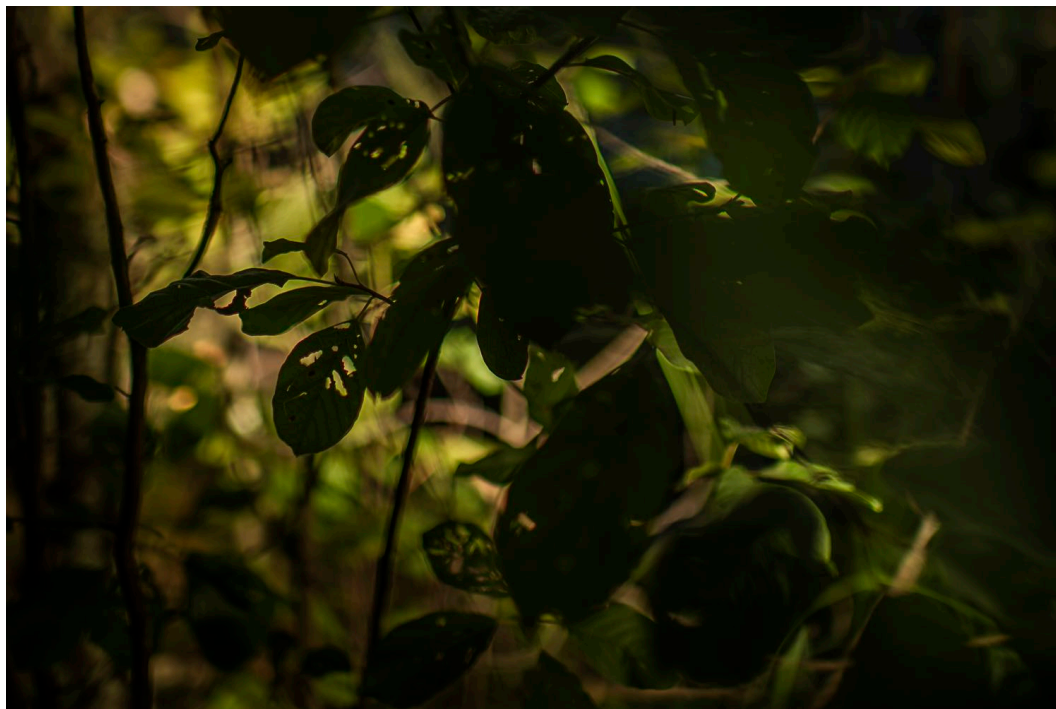
5 PAIKKA, JOTA KUTSUIN METSÄKSI

Sumu valuu järveltä ja täyttää koko rannanpuoleisen rinteeseen. Kuusenrungot katoavat sinivihreään harmauteen, järven vastarantaa ei näy. Sammalpeite levittäytyy kautta koko metsänpohjan ja nielee kosteaan pimeyteensä kaiken vastaansa sattuvan: kivet, kannot ja jo lahoamisensa aloittaneet tuulenkaatopuut. Aikoinaan aallot löivät korkealla rinteessä, järvi oli kuoppa meren pohjassa, mäki juuri ja juuri pinnalle yltänyt vaivainen luoto. Maa kohosi, veden pinta pakeni ja metsä täytti jättömaata sitä mukaa, kun se vapautui veden alta. Nykyisillä sijoillaan metsä on kasvanut tuhansia vuosia, oman elämäni – ja ihmiskulttuurinkin – mittapuussa ikuisuuden.

5.1 Metsän tuhat silmää

Kuljen keskellä paratiisia (kuva 9). Keskellä. Erilaiset elämänmuodot jatkuvat kaikkiin suuntiin: eteen- ja taaksepäin, joka suuntaan sivuilleni. Elämä yltää puunlatvojen yläpuolella suriseviin sääskiin ja vielä niitäkin ylemmäs aina avaruuden rajalla leijuvaan siitepölyyn saakka. Humuskerroksen pohjaa tonkivien karhukaisten alapuolelta elokehä sukeltaa syvälle kallion uumeniin, paikkaan, missä bakteerit ja arkeonit elävät ikuisessa pimeydessään. Myös kadonneet lajit ovat läsnä. Niiden perimä uinuu ympärilläni kuhi-sevassa elämässä valmiina sopeutumaan muuttuviin olosuhteisiin. Peippojen suonissa virtaa dinosaurusten verta.

Tälläkään kertaa en onnistu yllättämään. Harmi. Tieto saapumisestani on kiirinyt hyvän matkaa edelläni. Yksinäinen punarinta rätisee vielä hetken ja vaikenee, hyttysen ininä korvani juurella loppuu. Tuuli tyyntyy ja lehtien liike pysähtyy. Tuhannet silmät seuraavat askeleitani, olen vierasesine metsän lihassa. En vieläkään saa tietää, miltä metsä sellaisenaan tuoksuu; juuristojen, rihmastojen, neulasten ja lehtimassojen kemiallinen viestintäverkko on välittänyt tiedon läsnäolostani kaikkialle metsään – kielillä, joiden sanastoa tai kielioppia en pysty edes arvailemaan.

Kuva 9. Juha Vakkilainen 2020. *Paratiisi*.

Ei ole montakaan sataa vuotta siitä, kun maata, tai itse asiassa sen litteää kamaraa, pidettiin kaikkeutena, jota kaikki muu kiersi ja ihminen hallinnoi. Sittemmin huomattiin, että maa on pallo ja auringon kiertolainen keskimääräistä suuremman, joskin avaruuden mittapuussa tavanomaisen kotigalaksimme⁷⁸ sivuhaaran reunalla. Myös kieltä ihminen piti pitkään yksityisomaisuutenaan: muut nisäkkäät ja linnut kykenevät vain varoittamaan ja kertomaan kiimastaan, kärpäset vain surisemaan.

Nyt yksinoikeus kulttuuriin on uhattuna: valaat laulavat läpi valtameren⁷⁹, eläimillä on arkkitehtuurinsa⁸⁰, linnut käyttävät työkaluja⁸¹, ja puut kommunikoivat keskenään sienirihmastojen ja lehtimassojen välittämien kemiallisten viestien välityksellä⁸². Kykymme ymmärtää eläinten käyttäytymisen ja kommunikaation hienovaraisia muotoja on kasvanut, eläinten käyttäytyminen onkin älykästä toimintaa⁸³. Tietämys kasvien kognitiivisista

⁷⁸ Ursa 2020.

⁷⁹ Ks. Clark & Clapham 2004.

⁸⁰ Ks. Pallasmaa 1995.

⁸¹ Ks. Boire et. al. 2002.

⁸² Ks. Holopainen et. al. 2018, 134.

⁸³ Bennett 2020, 153.

kyvyistä on vielä varsin rajallinen, niiden äly saattaa piillä yksittäisten solujen muodostamassa parviälyssä⁸⁴. Se kuitenkin tiedetään jo nyt, että kasvit välittävät viestejä toisilleen, keskustelevat keskenään⁸⁵.

Kuva luonnosta katseemme sokeassa pisteessä on tarkentunut toisenlaiseksi kuin minä olemme sitä aivan viime aikoihin saakka pitäneet. Ihmisen itselleen rakentama ainutlaatuisuuden torni on alkanut horjua, ja ihmisen paikka valuu aina vain kauemmaksi kaikkeuden keskipisteestä kohti myriadien linnunratojen ulapoita, osaksi äärettömiin ulottuvaa monimuotoisuutta.

5.2 Tarinan taitekohta

Eläimet ja kasvit, laajemmin ajateltuna koko luonto, onkin oma ei-inhimillinen, omien intentioidensa ohjaama toimija, jonka varaan myös ihmiskulttuuri pohjaa. Kulttuuri sekoittuu erottamattomasti ei-inhimillisiin toimijuuksiin, ja ihmisen oma intentionaalisuus on toimijuutta ainoastaan silloin, kun sen kumppaneina on laaja joukko ei-inhimillisiä⁸⁶. Näin ollen kulttuuri ei täysin ole ihmisen luomaa, vaan läpikotaisin eri luonnonvoimien läpikutkema⁸⁷. Omaa hyvää elämäänsä ihminen on kuitenkin itsekeskeisesti rakentanut sokeana muun luonnon hyvälle, elänyt maan päällä, ei maana⁸⁸, ymmärtämättä sitä, että on myös itse osa luontoa. Vaikka emme inhimillisillä kyvyillämme voi milloinkaan täysin ymmärtää ei-inhimillistä maailmaa, on meidän tajuttava, että luonto omana vieraana itsenään on sellaisenaan arvokas⁸⁹.

Asemastaan luomakunnan herrana ihminen pitää kynsin hampain kiinni yliveraisen tietensä ja teknologiansa avulla. Oikeutusta toiminnalleen ihminen hakee pyhinä pitä-

⁸⁴ Holopainen et. al. 2018, 134.

⁸⁵ Holopainen et. al. 2018, 134.

⁸⁶ Bennett 2020, 154.

⁸⁷ Bennett 2020, 162.

⁸⁸ Ks. Bennett 2020, 157.

⁸⁹ Ks. Mikkonen 2017, 36.

miensä kirjoitusten käskystä täyttää maa ja ottaa se valtaansa⁹⁰. Nyt tarina on tulossa tiensä päähän. Antti Salminen ja Tere Vadén kirjoittavat, että olemme eläneet viimeiset sata viisikymmentä vuotta hybristä, jonka fossiilisten polttoaineiden antama energia on mahdollistanut ja joka nyt suistaa koko luomakuntaa yli sellaisten rajojen, joista ei ihmiskunnan aikaskaaloissa ole paluuta⁹¹.

Taidehistorioitsija ja kulttuurikriitikko T. J. Demos kirjoittaa teoksessaan *Decolonizing Nature* (2016), että emme enää voi sijoittaa itseämme maailmankaikkeuden keskipisteeseen ja pitää luontoa loppumattomana lahjana ja hyödyntämisen lähteenä⁹². Meidän tulee rakentaa kulttuurimme kestäväälle pohjalle ja hylätä taloudellisen kasvun tavoittelemisen⁹³, ajatella suhteemme luonnonvaroihin, ympäristöihin ja ei-inhimillisiin elämänmuotoihin uusiksi⁹⁴ sekä luopua ylimielisestä ja väkivaltaisesta asenteestamme luontoa kohtaan⁹⁵ – hyväksyä se, ettei luontoa voi omistaa ja kontrolloida⁹⁶. Meidän on opittava elämään uusin tavoin, käännettävä totut ajatusmallit päinvastaisiksi ja tehtävä luonnosta keskeisin toimiamme ohjaava entiteetti⁹⁷.

5.3 Nollapiste

Saappaani liukuu jäkälöityneen kallion kostealla pinnalla. Käsivarteni piirtää puolikkaaren ilmaan. Säilytän tasapainoni. Jatkan kulkuani yli kaatuneiden runkojen ja samma-

⁹⁰ Ks. Raamattu 1992, 1. Mooseksen kirja, jae 1; White 1974, 24; Korkman 2020. Asemoidessaan itsensä jumalan kuvaksi ihminen asemoi samalla itsensä luonnon ulkopuolelle, ja luonto alistuu hyödyntämisen ja hallinnan kohteeksi, palvelemaan ihmisen tarpeita, White kirjoittaa. Korkmanin mukaan tiede, teknologinen kehitys ja näiden mahdollistama kapitalismin kilpailua ja voitontavoittelua korostava eetos jatkaa raamatun esittämää välineellistä suhdetta luontoon. ”Näin ollen ympäristökriisi on ideologinen, jolloin ratkaisun avaimet eivät ole teknis-taloudellisia vaan aatteellisia”, Korkman sanoo.

⁹¹ Salminen & Vadén, 2018, 93.

⁹² Demos 2016b, 19.

⁹³ Demos 2016b, 56.

⁹⁴ Demos 2016b, 200.

⁹⁵ Demos 2016b, 203.

⁹⁶ Demos 2016b, 230.

⁹⁷ Demos 2016b, 268, 270–271.

leisten mättäiden. Ei muita mailla halmeilla, vain minä ja metsä, yhdessä samassa olemassaolon pyörteessä. Aistimukset lävistävät kehoni, leikkaavat ja täydentävät toisiaan, ammentavat mieleni sopukoista tilkettä pimeisiin pisteisiinsä ja yhtyvät havainnokseni metsästä. Metsä on kaikkialla ympärilläni, ei tuolla, ei edessäni eikä takanani, vaan ihollani, aisteissani. Olen metsän nollapisteessä⁹⁸. Sen tuoksu täyttää sieraimeni, ulos puhallan hentoa huurua; metsä on hetken myös sisälläni. Matalalla paistavan auringon säteet siivilöityvät puiden lävitse valona silmiini ja lämpönä iholleni. Tällaisessa metsässä kieli sai alkunsa.

5.4 Paluu maailmaan, josta sanat puhuvat

Kun kielessä syntyy uusi kieli, se kääntyy kohti olemassa olevia kielen rajoja ja kommunikoi oman ulkoreunansa kanssa⁹⁹, kirjoittaa ranskalainen filosofi Giles Deleuze. Kielen rajat vuotavat ja päästävät lävitsensä kielen tuolle puolen nousevia vaikutelmia¹⁰⁰. Kieli pysyy keskeneräisenä ja muodottomana, on jatkuvassa tulemisen tilassa ja luo kaiken aikaa itseään¹⁰¹, Deleuze jatkaa.

Merleau-Pontyn mukaan kieli edeltää itseään, opettaa itse itsensä ja antaa avaimet sakikirjoituksensa ratkaisemiseen¹⁰². Kieleen kätkeytyy toinen kieli, jonka merkitykset eivät täysin vapaudu merkkien kanssakäymisessä, vaan häilyvät niiden väleissä.¹⁰³ Merleau-Ponty vertaa kirjoittamista taidemaalarin toimintaan: Siveltimen vedot ovat yhtäältä väriläiskiä kankaan pinnassa, toisaalta merkityksellisiä osia teoksen kokonaisuudessa.

⁹⁸ Ks. Merleau-Ponty 1993, 50. "Tila ei ole objektien välisten suhteiden verkosto, sellainen jona joku minun näkemistäni todistava kolmas osapuoli voisi sen nähdä, tai ylhäältä tarkasteltu geometrinen konstruoima tila, vaan tila, joka hahmottuu minusta tilan nollapisteestä [...] en näe sitä sen ulkopuolisen pinnan mukaan, minä elän sen sisäpuolitse, minä olen upoksissa sen sisällä. Maailma on ympärilläni ei edessäni."

⁹⁹ Deleuze 2007, 15.

¹⁰⁰ Deleuze 2007, 15.

¹⁰¹ Deleuze 2007, 17. Deleuze puhuu kirjoittamisesta. Mielestäni kaikesta taiteen tekemisestä on mahdollista löytää samansuuntaisia prosesseja.

¹⁰² Merleau-Ponty 2013, 258.

¹⁰³ Merleau-Ponty 2013, 269.

Ne pomppivat vedosta toiseen, meditoivat viipyilevässä ja juhlallisessa ajassa, jossa maailma on alkamaisillaan, kokeilevat kymmentä mahdollista liikettä, tanssivat kankaan edessä, hipaisevat sitä kerta toisensa jälkeen ja viimein iskeytyvät kankaaseen kuin salama – juuri oikeaksi, tarvittavaksi vedoksi, osaksi juuri tätä teosta.¹⁰⁴ Samalla tavalla kieli hakee ja haparoi merkitysten liepeillä¹⁰⁵. ”Jos haluamme ymmärtää kielen alkupe- räistä toimintaa, meidän on oltava kuin emme olisi koskaan puhuneet”¹⁰⁶, Merleau-Ponty kirjoittaa. Paluu paljaisiin alkumerkityksiin¹⁰⁷, asioihin itseensä vaatii palaamista käsitteellistämisen ja tiedon tuolle puolen, aikaan ja paikkaan ennen tietoa, ennen käsitteitä, paluuta maailmaan, josta tieto puhuu, kuten maantiede puhuu maisemasta ja opettaa, mikä metsä, niitty tai joki on¹⁰⁸.

Professori Donna Harawayn mukaan kieli kutoo ympärillemme tarinoiden verkoston, joka risteilee kaikenlaisissa olomuodoissaan niin ihmisten kuin kaiken muunkin maan päällä elävän keskellä. Tämä verkosto lajiutuu ja eriytyy, muodostaa kumppanuuksia ja solmukohtia ja sekoittuu osaksi kaikkea, kaikissa mahdollisissa tilallisissa ja ajallisissa mittasuhteissa. Nämä tarinat, kosmologiasta evoluutioon ja ekosysteemeiden keskinäisiin suhteisiin, koko luonnon historia ja ihmiskulttuuri, yhdessä muissa lajeissa kehittyneiden kulttuurien kanssa, muodostavat vuorovaikutusten sekaisen kudoksen, jossa kaikilla on kuitenkin oma paikkansa ja tehtävänsä.¹⁰⁹ Me ihmiset olemme osa tarinoiden kudosta, emme keskellä, vaan siellä täällä, missä milloinkin, ja jaamme oman tarinamme kaiken muun, niin elollisen, kuin elottoman kanssa¹¹⁰. ”Emme ole humaaneja, olemme humusta”¹¹¹, Donna Haraway kirjoittaa. Mikään ei synny itsestään, ilman tois-

¹⁰⁴ Merleau-Ponty 2013, 269–271. Merleau-Ponty kuvailee elokuvaa, jossa Henri Matisse maalaa.

¹⁰⁵ Merleau-Ponty 2013, 272.

¹⁰⁶ Merleau-Ponty 2013, 272.

¹⁰⁷ Ks. Merleau-Ponty 1993, 17.

¹⁰⁸ Merleau-Ponty 2014, 9.

¹⁰⁹ Haraway 2016, 97.

¹¹⁰ Ks. Haraway 2016, 97.

¹¹¹ Haraway 2016, 97.

ta, vaan on aina osa monimutkaista ja dynaamista sekä kulloisenkin tilanteen ja oman historiansa muovaamaa järjestelmää¹¹².

Jokainen sijaansa etsivä askel, jokainen horjahdus ja harppaus on kysymys, johon metsä vastaa vastuksellaan. Aika menettää merkityksensä, on vain nykyisyydestä nykyisyyteen virtaavaa läsnäoloa. Ei erillistä minää, ei erillistä metsää, vain yhtä ja samaa yhteistä liikettä. Antaudun metsän vietäväksi, syvemmälle ja syvemmälle, kohti sen ydintä ja olemusta¹¹³. Metsä paljastaa itsestään vain kapean kaistaleen kerrallaan¹¹⁴. Se kietoo otteensa ympärilleni, tunkeutuu sisään¹¹⁵ ja löytää mieleni poimuista vastineen¹¹⁶. Olemme toisia toisillemme, kumpikin näkijä, kumpikin nähty¹¹⁷, erilaisia ja outoja, silti samaa juurta ja syntyä, yhteistä maailman lihaa¹¹⁸, yhteistä kieltä ja kertomusta. Metsä ympäriltäni katoaa. Jäljelle jää paikka, jota *kutsuin* metsäksi (Kuvat 10 ja 11).

¹¹² Haraway 2016, 58.

¹¹³ Ks. Hotanen 2008, 134. Hotanen avaa Merleau-Pontyn ajatusta aistittavasta olemuksesta, joka on aistittavan kohteen syvyydessä tai ytimessä, eikä sitä siksi voi tavoittaa kuin lihallisessa kokemuksessa. "Aistittava olemus on näkymätön näkyvässä, se mikä tekee näkyvän näkyväksi ja minkä näkyvä peittää."

¹¹⁴ Ks. Hotanen 2010, 136.

¹¹⁵ Ks. Merleau-Ponty 1993, 24.

¹¹⁶ Ks. Merleau-Ponty 1993, 24.

¹¹⁷ Ks. Merleau-Ponty 1993, 31.

¹¹⁸ Ks. Merleau-Ponty 1993, 22.

Kuva 10. Juha Vakkilainen 2020. *Paikka, jota kutsuin metsäksi I.*

Kuva 11. Juha Vakkilainen 2020. *Paikka, jota kutsuin metsäksi II.*

6 TODEN JÄLKI

Painan kamerani laukaisinta. Sisään virtaava valo saa aikaan reaktion valoherkällä pinnalla. Maiseman pisteet piirtävät vastineensa kuvaan. Tapahtuu muutakin. Alkuräjähdyks. Aika-avaruus haarautuu; sen kylkeen kasvaa uusi kaikkeus, valokuvan rinnakkainen todellisuus¹¹⁹. Maailma jatkaa kulkuaan, muuttuu hiljalleen toiseksi. Kuva jää.

6.1 Läsnaolon todistuskappale

Maisema on havaintojeni rakentama kokonaisuus, täynnä ääniä, tuoksuja ja karkeaa kallion pintaa. Taivas kiipeää korkealle pääni yläpuolelle, horisontti siintää kaukana väreilyssä. Havaintoni kiinnittyy kiven takana pilkottavaan oksaan, ja siinä samassa huomaan aivan edessäni harmaan jäkälän hehkuvan kiven punaista kylkeä vasten (kuva 12). Maisema ei ole kuva, en havainnoi maailmaa kameran tavoin¹²⁰. Koen maailman kokonaisvaltaisesti kaikilla aisteillani ja alati liikkuvilla kahdella silmälläni. Kameran tarjoama näkymä on toisenlainen, kohti maisemaa avautuva kartionmuotoinen¹²¹ rajaus, jonka terävässä kärjessä katson maisemaa kameran etsimen läpi. Valokuvassa tilallinen, tuoksuja ja ääniä sisältävä, ajassa etenevä maailma litistyy yksisilmäiseksi ja kaksiulotteiseksi pysähtyneeksi pinnaksi, tiettyyn asentoon nauliutuneeksi kuvakulmaksi, valokuvana näytetyksi kuvaksi maailmasta.

Siinä, missä maalatessa ja piirtäessä näkymä luodaan uudelleen, valokuvaaja tulkitsee näkyvää todellisuutta tekemiensä valintojen avulla¹²². Valokuva ei ole ainoastaan kuva, vaan myös kuva jostakin¹²³. Maalauksen voi tehdä ilman välitöntä yhteyttä kohteeseen,

¹¹⁹ Ks. esim Laakso 2003, 194.

¹²⁰ Ks. Anttila 1989, 57.

¹²¹ Ks. Seppä 2012, 41–42. Persialainen tiedemies Abu al-Hasan ibn al-Haitham, esittää teoksessaan *Kitab al-Manazir* (1011–21) teorian visuaalisesta pyramidista, jonka huippu tai pakopiste sijaitsee silmässä ja perusta/kanta katsottavassa kohteessa.

¹²² Luukkonen 2009, 132.

¹²³ Ks. Kella 2014, 164.

Kuva 12. Juha Vakkilainen 2020. *Kaksi kiveä*.

muistin varaisesti tai luonnosten pohjalta, valokuva sen sijaan vaatii kuvaajan paikalla olemista. "Valokuvaajan on oltava läsnä, maalarin ei"¹²⁴, kuvataiteilija David Hockney kirjoittaa. Sen lisäksi siis, että valokuva on tulkinta ja kohteensa jälki, se on jälki myös kuvaajan läsnäolosta, muisto ja dokumentti siitä, että jotakin oli kameran edessä ja joku paikalla painamassa laukaisinta¹²⁵.

Ranskalaisen semiootikon, Roland Barthesin mukaan valokuva on läsnäolon todistus-kappale¹²⁶. Se ei ainoastaan kerro sitä, mitä ei enää ole, vaan varmuudella myös sen, mitä joskus on ollut¹²⁷. Kohteen vääjäämätön läsnäolo kameran edessä ja nyt poissaoleva menneisyys, yhdessä muistojen kanssa, kietoutuvat valokuvassa toisiinsa ja puristuvat samanaikaiseksi tapahtumaksi, kuvassa sekoittuvien aikatasojen vaihduntakuviok-

¹²⁴ Hockney 1988, 169. Tulkintani mukaan Hockney rajaa valvonta-, yms. etäkamerat sekä esim. satelliitti- ja teleskooppikuvat toteamuksensa ulkopuolelle ja käsittää valokuvaamisen sellaiseksi inhimillistä läsnäoloa vaativaksi toiminnaksi ja tapahtumaksi, jossa kamera on kuvaajan välittömässä läheisyydessä.

¹²⁵ Tarkoitan tässä yhteydessä valokuvaamisella sellaista toimintaa, jossa kamera tai kameran laukaisin on kuvaajan välittömässä läheisyydessä tai hallinnoitavissa (vrt edellinen).

¹²⁶ Barthes 1985, 93.

¹²⁷ Barthes 1985, 91.

si¹²⁸. Ajan raatelevaa painoa, *se-on-ollut*¹²⁹, Barthes kutsuu nimellä *punctum*¹³⁰. Kamera on näkemiseen tarkoitettu kello¹³¹, Barthes sanoo. Valokuvatutkija Janne Seppänen jatkaa: ”Kamera on eräänlainen aikakone, joka siirtää valon piirtämän jäljen muodossa menneisyyttä nykyisyyteen sekä nykyisyyttä tulevaisuuteen”¹³².

6.2 Paradoksi ja toden kulissi

Valokuva on täynnä paradokseja: yhtäältä se on tunnistettava ja kohteensa kaltainen¹³³, totuudellinen esitys maailmasta¹³⁴, toisaalta taas läpikotaisin rakentunut esitys kohteestaan¹³⁵, kuvaajan haluihin ja aikomuksiin pohjaava valinta¹³⁶ – ”vaikka valokuva ei valehtelee, voivat valokuvaajat valehdella”¹³⁷. Yhtäältä valokuva on kuin läpinäkyvä ikkuna maailmaan¹³⁸, toisaalta käsinkosketeltava ja aineellinen kuvan pinta¹³⁹; yhtäältä dokumentti läpi tilan ja ajan tapahtuvasta liikkeestä, toisaalta pysäytyskuva tapahtumien jatkumosta¹⁴⁰. Valokuva on täynnä uhoa, mutta myös epävarmuutta ja turhaumaa¹⁴¹. Se

¹²⁸ Ks. Barthes 1985, 91, 103.

¹²⁹ Barthes 1985, 102.

¹³⁰ Barthes 1985, 102.

¹³¹ Barthes 1985, 21.

¹³² Seppänen 2014, 33. Valon piirtämällä jäljellä Seppänen tarkoittaa valokuvan materiaalista ydintä, sitä fyysistä jälkeä ja muutosta, jonka valo saa aikaan kameran valoherkällä pinnalla. Kohde on materiaalisesti osa valokuvaa ja näin ollen, poissa olostaan huolimatta, kuvassa materiaalisesti läsnä. Ks. lisää Seppänen 2014, 7–8.

¹³³ Bate 2009, 42.

¹³⁴ Roberts 2014, 151–152.

¹³⁵ Bate 2009, 42.

¹³⁶ Roberts 2014, 151–152.

¹³⁷ Hine 1980, 111.

¹³⁸ Elkins 2011, 19–20. Valokuvaa katsottaessa usein itse kuva katoaa ja nähdään vain kuvan kohde.

¹³⁹ Elkins 2011, 26.

¹⁴⁰ Roberts 2014, 151–152.

¹⁴¹ Roberts 2014, 151–152.

paljastaa asioiden välisiä valtasuhteita, usein luonnollisina ja kyseenalaistamattomina, ja ylläpitää jakoa meihin ja muihin¹⁴².

Valokuva häilyy todellisuuden, havainnon ja mielen tapahtumien välissä, annettujen ja otettujen merkitysten rajalla¹⁴³. Se ei vain kerro asioista, vaan tekee myös kohteistaan asioita¹⁴⁴. Se lumoo ja katsoo katsojaansa takaisin¹⁴⁵. Ja vaikka valokuva itsessään pysyykin samanlaisena, sen merkitykset muuttuvat kaiken aikaa ympäröivän kulttuurin muuttuessa¹⁴⁶. Kun merkitysyhteydet lopulta katoavat, jää jäljelle vain valokuvan näköisyys – ja kuollut esine¹⁴⁷.

Valokuva näyttää sen, minkä haluamme nähdä, minkä meidän halutaan näkevän. Se rakentaa todelta näyttävää kulissia, jonka takana lymyää lukuisia yhteiskunnallisia yhteyksiä ja prosesseja sekä kulttuurisissa käytännöissä rakentuvia merkityskokonaisuuksia¹⁴⁸. Ja toisin päin: Valokuva ohjaa tapaamme katsoa maailmaa. Se rakentaa kuvaamme todellisuudesta, ja lopulta pidämme maailmaa valokuvien näyttämän kulissin kaltaisena. Esimerkiksi mielikuva luonnosta rakentuu vahvasti luontokuvien varaan. Luontokuvien luonto on usein hyvinvoivaa ja vailla ihmisvaikutuksia; itse luonto ja luonnon todellinen tila peittyvät kuvien taa.¹⁴⁹ Luontokuvien luonto näyttää luonnollisemmalta kuin luonto itse¹⁵⁰.

¹⁴² Cole 2019.

¹⁴³ Kella 2007, 54, 56.

¹⁴⁴ Ks. Elkins 2011, 106.

¹⁴⁵ Ks. Laakso 2003, 159–160, 201–202.

¹⁴⁶ Bate 2009, 42.

¹⁴⁷ ks. Berger 1983, 211, 216.

¹⁴⁸ Suonpää 2002, 24, 183. Suonpää puhuu luontokuvasta, mutta ajatus on mielestäni siirrettävissä puheeseen valokuvasta laajemminkin.

¹⁴⁹ Suonpää 2002, 192.

¹⁵⁰ Suonpää 2002, 199.

6.3 Jaettu havainto

Valokuva on se osa havaintojeni sisäpuolta, joka haluaa tulla ulos¹⁵¹, astua kuvana kuvien joukkoon, tulla jaetuksi, olla katsottu. Valokuva paljastaa suhteeni maailmaan¹⁵², tekee tuon suhteen näkyväksi ja alttiiksi toiselle, tämän katseelle¹⁵³. Yhtäältä valokuva antaa mahdollisuuden nähdä toinen ymmärryksen ulottumattomiin jäävänä toisena¹⁵⁴, toisaalta valokuva tarvitsee toisen tullakseen kuvaksi, näkyväksi ja nähdyksi¹⁵⁵. Vasta toinen sysää kuvan merkitykset liikkeelle ja vapauttaa ne itseriittoisuudesta omilla tulkinnoillaan¹⁵⁶.

Toiselle valokuva on ikkuna, joka avaa näkymän, ei maailmaan ja maisemaan, vaan mieleen, joka maailmaa havainnoi. Valokuva tekee sisäisestä ulkoista ja näkymättömästä näkyvää. Se on suhde toiseen¹⁵⁷, mahdollisuus avautua kohti toista¹⁵⁸, mahdollisuus luoda ja rakentaa uutta¹⁵⁹. Valokuva on toista varten, toinen on kuvan syy.

¹⁵¹ Ks. Hotanen 2008, 78.

¹⁵² Ks. Demos 2016a, 32.

¹⁵³ Ks. Merleau-Ponty 1993, 21–22; Hotanen 2008, 75–76, 87–88.

¹⁵⁴ Laakso 2003, 414.

¹⁵⁵ Ks. Seppä 2012, 202

¹⁵⁶ Ks. Gadamer 2005, 58

¹⁵⁷ Ks. Laakso 2003, 414.

¹⁵⁸ Ks. Tuohimaa 2001, 37.

¹⁵⁹ Ks. Seppä 2012, 131. Kieli rakentaa todellisuutta, ei ainoastaan heijastele sitä. Kielen muuttuessa myös suhde todellisuuteen muuttuu.

7 VALOKUVAN KIELI

Aurinko painuu kallion taa. Sen säteet maalaavat kauempana rinteessä kasvavien mentyjen rungot lämpimällä punallaan, viereisten kuusien alaoksat tummuvat mustan vihereään. Kallio kaareutuu pääni yläpuolella vaakatasoon, jalkojeni juuressa seinämä sukeltaa syvälle varjoihin. Vaikka näköaistini onkin keskeisessä roolissa osana havaintoani, en ainoastaan katso näkymää, vaan olen läsnä kaikilla aisteillani. Kallio hehkuu päivän lämpöä, haapojen latvoissa tanssiva tuuli ja käen kaukainen kukunta rikkovat illan hiljaisuutta. Kukkivien puiden tuoksua tai sammalen pehmeää kosteutta en kuitenkaan voi kuviini tallentaa. Valokuva voi vain näyttää¹⁶⁰; suuri osa aistitusta ja koetusta rajautuu pois, ja jäljelle jää vain näkyvä¹⁶¹.

Valokuva majailee kaltaisuutensa, kulloisenkin pintansa sekä synnyttämiensä merkitysten välissä, yhtäältä omana suljettuna totaliteettinaan ja eheänä universuminaan¹⁶², toisaalta maailmaa kohti kurkottavana tekona¹⁶³. Valokuva ei kuitenkaan jäljittele todellisuutta¹⁶⁴, vaikka onkin aina jossakin suhteessa todellisuuteen¹⁶⁵. Se on oma todellisuutensa, valokuvan kielelle kääntynyt kokemus ainutkertaisista ajan ja paikan kohtaamisista.

Vaikka kieli määrittää olioita, niitä ei kuitenkaan voi samaistaa niiden tapaan olla kielessä¹⁶⁶, valokuvatutkija Mika Elo kirjoittaa. Kommunikoidessaan kieli ei ole ainoastaan kommunikaation väline¹⁶⁷, vaan se myös osallistuu itsensä tapahtumiseen ja kommuni-

¹⁶⁰ Luukkonen 2004.

¹⁶¹ Ks. Luukkonen 2004.

¹⁶² Ks. Kella 2014, 87.

¹⁶³ Ks. Kella 2014, 180.

¹⁶⁴ Ks. Kella 2014, 87.

¹⁶⁵ Anttila 1989, 58. Koska valokuvan ja todellisuuden suhde vastaa kokemustamme, tuntuu valokuva uskottavalta.

¹⁶⁶ Elo 2007, 144.

¹⁶⁷ Elo 2007, 144.

koi itseään itsessään¹⁶⁸, Elo jatkaa. Kielen ja todellisuuden suhde toimii kaksisuuntaisesti: samalla kun toimimme kielessä, toimii kieli myös meissä¹⁶⁹. Näin ollen, sen lisäksi, että valokuva näyttää meille maailman kuvattuna, se myös ohjaa tapaamme katsoa maailmaa ja nähdä se.

Valokuva näyttää enemmän kuin mitä kykenemme lukemaan¹⁷⁰, ”kamera näkee eri todellisuuden kuin silmä”¹⁷¹. Valokuva laskostaa näkyvän maailman esitykseksi ja kutsuu katsomaan, ei ainoastaan representaatioita, vaan myös presentaatioita¹⁷². Valokuva on kieltä¹⁷³, läpeensä koodattua, ydintään myöten¹⁷⁴. Sitä luetaan kuten muitakin kieliä¹⁷⁵. Valokuvan kieli ei kuitenkaan perustu merkkifunktioon¹⁷⁶, vaan saa merkityksensä silloin, kun katsoja, omista lähtökohdistaan käsin, purkaa kuvien koodit ja liittää ne osaksi oman mielensä tulkintoja¹⁷⁷.

Esseessään Hän änkytti, Gilles Deleuze puhuu kielestä, joka, sen sijaan että kuvailisi änkytystä, muuttuu itse änkytykseksi. Se hylkää olemassa olevat sanat ja luo tilalle

¹⁶⁸ Elo 2007, 154.

¹⁶⁹ Bate 2009, 42.

¹⁷⁰ Elo 2007, 170. Elo viittaa Benjaminin ajatukseen *optisesta tiedostamattomasta*.

¹⁷¹ Benjamin 1989, 122.

¹⁷² Elo 2007, 172.

¹⁷³ Elo 2005, 215, Elo 2007, 158.

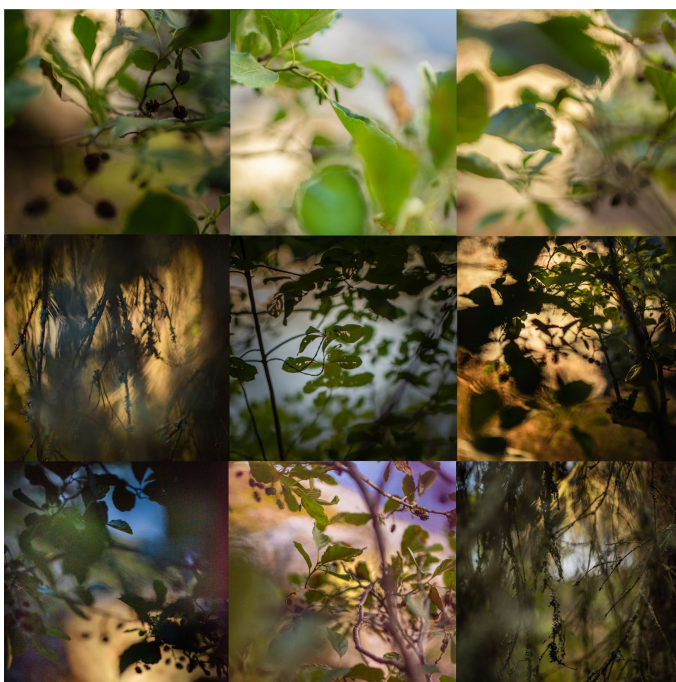
¹⁷⁴ Barthes 1984, 122–124; Luukkonen 2004. Barthesin mukaan, ollessaan todellisuuden mekaaninen analogia, valokuva on kooditon sanoma. Valokuvan koodi syntyy vasta tulkintojen ja käyttöyhteyksien myötä, valokuvan retoriikassa. Luukkosen näkemys poikkeaa Barthesin näkemyksestä. Luukkonen kirjoittaa: ”Koen Barthesin tekstissä hankalaksi sen, että vaikka hän hyvin selvittää useita vaiheita siinä, kuinka valokuva on tekijöidensä rakentama, hän pitää silti itsepintaisesti kiinni valokuvan perimmäisestä analogiasta todellisuuden kanssa. Vaikka valokuva Barthesin mukaan koodataan monessa vaiheessa, sen ydin pysyy koodittomana. Olen tässä eri mieltä. Koska valokuva itsessään on kuvailu, tekijänsä (kulttuuriin sidottu) tulkinta todellisuudesta, se ei voi olla yhtäpitävä todellisuuden kanssa. Valokuva on läpensä koodattu, mahdollista ydintään myöten.”

¹⁷⁵ Anttila 1989, 59.

¹⁷⁶ Elo 2007, 170.

¹⁷⁷ Ks. Luukkonen 2004.

uusia, sellaisia, joita ei änkytyksen ulkopuolella ole.¹⁷⁸ ”Sanominen on tekemistä”¹⁷⁹, Deleuze toteaa. Henkilöt puhuvat, kuten kävelevät. Kumpikin on liikettä, ja siinä, missä puhuminen ulottuu yli puhunnan kohti kieltä, kävely ulottuu yli elimistön kohti elimetöntä ruumista.¹⁸⁰ Kieli ei näin ollen ole irrallinen osa itseämme, vaan kiinteä osa sitä, mitä olemme, teemme ja koemme. Kieli on tapauskohtaista ja riippuu sekä puhujasta että tämän kulloisestakin ympäristöstä. Kieli on tapamme olla maailmassa, yhtäältä tapa tunnustella ja tarttua maailmaan, toisaalta kanava, jolla maailma tulee meihin ja saa merkityksensä.

Kuva 13. Juha Vakkilainen 2020. Kuva *haparoi ja hakee muotoaan*.

Seuraan Deleuzen ajatusta: En kuvaa haparointiani, vaan annan kuvan itsensä haparoida, ontua ja nyrjähtää, paljastaa ja peittää, keksiä oma kielensä ja koodinsa, tulla tuoksi kieleksi, kieleksi, joka ei kuvaa jotakin, vaan on tuo jokin¹⁸¹, jokin, joka näyttää maailman valokuvattuna¹⁸², jokin, joka paljastaa oman läsnäolon maailmassa, jokin, joka syntyy yhdessä maailman kanssa (kuva 13).

¹⁷⁸ Deleuze 2007, 167.

¹⁷⁹ Deleuze 2007, 167.

¹⁸⁰ Deleuze 2007, 172.

¹⁸¹ Ks. Bunnell 1998, 312; Kella 2014, 84. Bunnell viittaa A. H. Wallin 1800-luvussa esittämään ajatukseen, jonka mukaan valokuva voi myös itsessään olla kuva sen sijaan, että se kuvaisi vain tiettyä kohdetta. Kellan mukaan valokuvaa voi näin ollen katsoa myös kuvana, eikä ainoastaan kohteensa indeksinä ja jälkenä.

¹⁸² Ks. Winogrand 2010. ”I photograph to find out what something will look like photographed.”

8 KOHTI YHTEISTÄ KIELTÄ

Matkani alkoi keskeltä Itämeren, Jurmosta. Sen pyöreiksi hioutuneilla rantakivillä kävely oli raskasta, kivet ikään kuin imivät askelten työntövoiman itseensä. Kulkiessani kuitenkin oivalsin, että juuri kulkemisen vastus tekee retkestäni erityisen. En kävellyt maiseman äärellä, olin osa sitä; maisema on kehoni kokemus. Taide on työkalu, jolla kokemustani työstän, teen vastuksesta näkyvää. Taide paljastaa suhteeni maailmaan, suhteen, joka myös syntyy taiteessa.

Suuntasin sisämaahan, Salpausselän rinteille, Tiirismaalle Hollolaan. Pohdin suhdettani tietoon: mitä lopulta voin tietää? Miten tieto rakentuu sanoista, kuinka sanat peittävät kohteensa taakse? Jatkoin pohjoiseen, valtameren rannalle. Kapusin vuorelle Senjan saarella. Katsoin maisemaa. Mitä katson, kysyin. Olin keskellä ylevää, mutta liian kaukana kaikesta. Olin erimittainen maiseman kanssa. Maiseman, jonka olin jo moneen kertaan nähnyt. Tulin alas vuorelta ja palasin takaisin metsään.

Ajattelin luontoa paikkana ilman ihmistä. Ajattelin omaa paikkaani osana luontoa. Pohdin kieltä ja kielen syntyä. Kielessä syntyvää luontosuhdetta. Jatkoin eteenpäin, syvemmälle kohti uutta, keskelle tuttua ja tuntematonta. Ajattelin valokuvaa toden jälkenä ja todistuskappaleena, aikakoneena, joka siirtää mennyttä tulevaan, rajauksena ja valintana, paradoksina ja valtasuhteena, ikkunana mieleen ja yhteytenä toiseen. Ajattelin valokuvaa kielenä ja suhteena luontoon.

Luontosuhde syntyy kielessä. Kieli osoittaa paikkani ja kertoo, mitä voin tietää. Kieli kiilaa itseni ja maailman väliin ja luokittelee luonnon lajeiksi, systeemeiksi ja eri kestoisiksi epookkeiksi. Kieli piirtää luonnolle rajan, jonka ulkopuolelle jäävä muu on joutomaata, pimeää ainetta ja energiaa. Myös taide on kieli, joskin erilainen. Se haparoi ja hakee reunojaan, on keskeneräinen ja muodoton, jatkuvassa tulemisen tilassa. Taide on työkalu ja tapa olla.

Valokuvaaminen ei ainoastaan ole asettumista maailman eteen, se on asettumista osaksi maailmaa. Se on kohtaamista ja astumista samaan tilaan kohdatun kanssa. Se

antaa syyn mennä lähelle, koskettaa ja tulla kosketetuksi. Se on tulemista osaksi jotakin, jonka osa jo valmiiksi on. Valokuva ei ole pelkkä ulkoisen maailman ilmentymä, eikä ainoastaan kehoni ja mieleni luomus, vaan yhdessä maailman kanssa muotoutuva aikaansaannos. Se on risteyspaikka, jossa kielet ja tarinat, aikakausien kerrostumat ja elonkirjo kaikessa moninaisuudessaan kietoutuvat toisiinsa ja muodostavat uusia yhdistelmiä, valokuvan todellisuuksia. Valokuva on läsnäoloni ilmaus ja toden itsensä piirtämä kuva¹⁸³, maailman kanssa kohdatessa syntyvä jälki. Se on yhteistä kieltä, joka tekee pimeästä näkyvää ja antaa äänen kaatuvalle puulle.

¹⁸³ Ks. Niepce 1980, 5. Niepce nimesi keksimänsä valokuvausmenetelmän *heliografiaksi*, aurinkopiirroksiksi.

LÄHTEET

- Adams, Ansel 2014. *The Camera*. 19. painos. New York: Little, Brown and Company.
- Anttila, Lauri 1989. *Ajatus ja havainto*. Kirjoituksia vuosilta 1976–1987. Valikoinut ja toimittanut T. Valjakka. Helsinki: Valtion painatuskeskus. Kuvataideakatemia.
- Barthes, Roland 1984. *Sanoma valokuvassa*. Teoksessa M. Lintunen (toim.) *Kuvista sanoin 2*. Suom. M. Lintunen. Helsinki: Suomen Valokuvataiteen Museon säätiö, 120–137.
- Barthes, Roland 1985. *Valoisa huone*. Suom. M. Lintunen. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Bate, David 2009. *Photography*. 1. painos. *The Key Concepts*. Oxford: Berg.
- Baudelaire 1971. *Pahan kukkia*. Suom. Y. Kaijärvi. 4. painos. Helsinki: Otava.
- Benjamin, Walter 1989. *Pieni valokuvauksen historia*. Teoksessa M. Koski, K. Rahkonen & E. Sironen (toim.) *Messiaanisen sirpaleita*. Suom. R. Sironen. Helsinki: Kansan Sivistystyön Liitto & Tutkijaliitto, 119–137.
- Bennet, Jane 2020. *Materian väre – Olioiden poliittinen ekologia*. Suom. T. Kilpeläinen. Tampere: niin & näin.
- Berger, John 1983. *Valokuvauksen käytöt – Susan Sonntagille*. Teoksessa M. Lintunen (toim.) *Kuvista sanoin*. Suom. M. Lintunen. Helsinki: Suomen Valokuvataiteen Museon säätiö, 207–221.
- Boire, Denis; Nicolakakis, Nektaria & Lefebvre, Louis 2002. *Tools and Brains in Birds*. *Behaviour*, Volume 139, Issue 7. Haettu 26.10.2020. https://brill.com/view/journals/beh/139/7/article-p939_6.xml.
- von Bonsdorf, Pauline 2011. *Johdanto*. Teoksessa S. Heinänen, P. von Bonsdorf & V. Kaukio (toim.) *Tunne maisema*. Helsinki: Maahenki.
- Bunnell, Peter C. 1998. *Towards New Photography. Renewals of Pictorialism*. Teoksessa M. Frizot (toim.) *The New History of Photography*. Köln: Könemann Verlagsgesellschaft mbH, 310–326.
- Burke, Edmund 2005. *The Works of the Right Honourable Edmund Burke, Vol. I. (of 12)*. Haettu 11.2.2020. https://www.gutenberg.org/files/15043/15043-h/15043-h.htm#A_PHILOSOPHICAL_INQUIRY.
- Clark, Christopher & Clapham, Phillip 2004. *Acoustic monitoring on a humpback whale (Megaptera novaeangliae) feeding ground shows continual singing into late spring*. Haettu 26.10.2020. <https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rspb.2004.2699>.
- Cole, Teju 2019. *When the Camera Was a Weapon of Imperialism. (And When It Still Is.)* Haettu 29.5.2020. <https://www.nytimes.com/2019/02/06/magazine/when-the-camera-was-a-weapon-of-imperialism-and-when-it-still-is.html>.
- Danto, Arthur, C. 2007. *Embodied Meanings, Isotypes, and Aesthetical Ideas*. *Journal of Aesthetics & Art Criticism*, vol. 65, Issue 1. New York: Columbia University, 121–129.
- Deleuze, Gilles 2007. *Kriittisiä ja kliinisiä esseitä*. Suom. A. Helle, M. Hintsa & P. Sivenius. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Demos T. J. 2016a. *Against the Anthropocene: Visual Culture and Environment Today*. Teoksessa B. Ramade (toim.) *The Edge of the Earth. Climate Change in Photography and Video*. London: Black Dog Publishing Limited, 27–34.
- Demos, T. J. 2016b. *Decolonizing Nature. Contemporary Art and the Politics of Ecology*. Berlin: Sternberg Press.
- Elkins, James 2011. *What Photography Is*. New York & London: Routledge.

Elo, Mika 2005. Valokuvan medium. Helsinki: Tutkijaliitto.

Elo, Mika 2007. Valokuvan kieli käännoستهتävänä. The Language of Photography as a Translation Task. Teoksessa M. Elo (toim.) Toisaalta tässä. Here Then. Valokuva teoksena ja tutkimuksena. Photograph as Work of Art and as Research. Helsinki: Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja B 83, 134–187.

Eskola, Taneli 1997. Teräslintu ja lumpeenkukka. Aulanko-kuvaston muutosten tulkinta. Helsinki: Musta taide.

Euroopan parlamentti 2010. Mehiläiset tarvitsevat kiireellistä apua. Haettu 8.6.2020. <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/headlines/society/20101025STO89958/mehilaiset-tarvitsevat-kiireellista-apua>.

Filosofia: luonnollinen asenne 2016. Tieteen termipankki. Haettu 6.7.2020. https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:luonnollinen_asenne.

Gadamer, Hans-Georg 2005. Hermeneutiikka. Suom. I. Nikander. Tampere: Vastapaino.

Haapoja, Terike 2020. Miten olla ihmisiksi. Teoksessa L. Gustafsson & T. Haapoja (toim.) Nupukirja, maallisen elämän käsikirja. Helsinki: HAM Helsingin taidemuseon julkaisu 145, 8–18.

Haila, Yrjö 2004. Retkeilyn rikkaus. Helsinki: Kustannus Oy Taide.

Haila, Yrjö 2006. Maiseman todellistumisesta. Teoksessa E. Aarnio & M. Sakari (toim.) Maisema I Landscape. Helsinki: Kiasma Nykyaiteen museo, 18–45.

Hamburger Kunsthalle 2016. Haettu 28.10.2020. <https://online-sammlung.hamburger-kunsthalle.de/de/objekt/HK-5161/wanderer-ueber-dem-nebelmeer-term=Caspar%20David%20Friedrich&start=60&context=default&position=69>.

Haraway, Donna 2016. Staying with the Trouble. Making Kin in the Chthulucene. Durham & London: Duke University Press.

Hine, Lewis 1980. Social Photography. Teoksessa A. Trachtenberg (toim.) Classic Essays on Photography. New Haven, Conn: Leete's Island Books, 109–113.

Hockney, David 1988. Valokuvauksesta. Teoksessa M. Lintunen (toim.) Kuvista sanoin 4. Suom. J. Seppänen. Helsinki: Suomen Valokuvataiteen Museon säätiö, 168–184.

Holopainen, Jarmo; Blande, James & Kivimäenpää, Minna 2018. Miten kasvit kommunikoivat? Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 13/2018, 1345–52. Haettu 25.2.2020. <https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2018/13/duo14409>.

Hotanen, Juho 2008. Lihan laskos. Helsinki: Tutkijaliitto.

Hotanen, Juho 2010. Merleau-Ponty ja ruumiillinen subjekti. Teoksessa T. Miettinen, S. Pulkkinen & J. Taipale (toim.) Fenomenologian ydinkysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus, 134–148.

Hwan, Kim Moon 2007. Ihminen kohtaa luonnon: itämaisen perinteen näkökulma. Teoksessa Y. Sepänmaa, L. Heikkilä-Palo & V. Kaukio (toim.) Maiseman kanssa kasvokkain. Suom. K. Nieminen. Helsinki: Maahenki, 175–181.

Johansson, Hanna 2006. Kohteen kosketuksia: nykyaide ja maisema. Teoksessa E. Aarnio & M. Sakari (toim.) Maisema I Landscape. Helsinki: Kiasma Nykyaiteen museo, 46–83.

Joutsenvirta, Maria & Salonen, Arto 2020. Sivistys vaurautena. Radikaalisti, mutta lempeästi kohti kestävä yhteiskuntaa. Helsinki: Basam Books Oy.

Karjalainen, Pauli Tapani 2007. Paikoista maisemiin: ympäristön eletty mieli. Teoksessa Y. Sepänmaa, L. Heikkilä-Palo & V. Kaukio (toim.) Maiseman kanssa kasvokkain. Helsinki: Maahenki, 50–57.

- Kella, Marjaana 2007. Kuvien kehittämisestä. On Developing Pictures. Teoksessa M. Elo (toim.) Toisaalta tässä. Here Then. Valokuva teoksena ja tutkimuksena. Photograph as Work of Art and as Research. Helsinki: Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja B 83, 54–77.
- Kella, Marjaana 2014. Käännöksiä. Maisema, kasvat ja esittäminen valokuvassa. Helsinki: Aalto-yliopiston julkaisusarja. Doctoral Dissertations 17/2014.
- Korkman, Sixten 2020. Onko ympäristökriisin taustalla kristinusko, valistus, kapitalismi vai populismi? – Mieliipide. Haettu 20.6.2020. <https://www.hs.fi/mieliipide/art-2000006542134.html>.
- Laakso, Harri 2003. Valokuvan tapahtuma. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Laocoon (Blake) 2017. Haettu 13.9.2020. [https://en.wikisource.org/wiki/Laocoon_\(Blake\)](https://en.wikisource.org/wiki/Laocoon_(Blake)).
- Lummaa, Karoliina 2016. Antroposeeni ja objektien ekologia. Teoksessa K. Lummaa & L. Rojola (toim.) Posthumanismi. Turku: Eetos, 265–288.
- Luukkonen, Ismo 2004. Valokuvan merkitysydintä metsästävässä. Haettu 9.8.2020. <http://www.ismoluukkonen.net/about/merkityksia.html>.
- Luukkonen, Ismo 2009. Kaksi matkaa. Valokuvan poeettisuudesta ja suoruudesta. Teoksessa T. Erävaara & I. Tanskanen (toim.) Välissä, valokuvat ymmärtämisen välineinä. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Luukkonen, Ismo 2017. Valokuvan ajallisuus. Maiseman kerrostumista ajan kokemukseen. Helsinki: Aalto-yliopiston julkaisusarja. Doctoral Dissertations 147/2017.
- Manner, Eeva-Liisa 1967. Kirjoitettu kivi. 2. painos. Helsinki: Tammi.
- Merleau-Ponty, Maurice 1993. Silmä ja mieli. Suom. K. Pasanen. Helsinki: Kustannus Oy Taide.
- Merleau-Ponty, Maurice 2013. Epäsuora kieli ja hiljaisuuden äänet. Teoksessa M. Luoto & T. Roinila (toim.) Filosofisia kirjoituksia. Suom. T. Roinila. Helsinki: Nemo, 257–351.
- Merleau-Ponty, Maurice 2014. Phenomenology of Perception. Käänt. D. Landes. Oxon: Routledge.
- Mikkonen, Jukka 2017. Metsäpolun filosofiaa. Tampere: niin & näin.
- Mäki, Teemu 2018. Taiteen tehtävä. 2. painos. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Niepcé, Joseph Nicéphore 1880. Memoire on the Heliograph. Teoksessa A. Trachtenberg (toim.) Classic Essays on Photography. New Haven, Conn: Leete's Island Books, 5–10.
- Nivala, Asko 2016. Spekulaatiivisen realismin ja posthumanismin yhtymäkohtia. Quentin Meillassoux'n korrelaationismin kritiikistä lain Hamilton Grantin luontofilosofiaan. Teoksessa K. Lummaa & L. Rojola (toim.) Posthumanismi. Turku: Eetos, 239–263.
- Noë, Alva 2019. Omituisia työkaluja. Taide ja ihmisluonto. Suom. T. Kilpeläinen. Tampere: niin & näin.
- Pallasmaa, Juhani 1995. Eläinten arkkitehtuuri. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.
- Platon 2007. Valtio. Suom. M. Itkonen-Kaila. Helsinki: Otava.
- Raamattu 1992. Haettu 25.2.2020. <https://raamattu.fi>.
- Roberts, John 2014. Photography and Its Violations. New York. Columbia University Press.
- Saito, Yuriko 2007. Luonnon arvostaminen sen omin ehdoin. Teoksessa Y. Sepänmaa, L. Heikkilä-Palo & V. Kaukio (toim.) Maiseman kanssa kasvokkain. Suom. K. Nieminen. Helsinki: Maa-henki, 109–123.
- Salminen, Antero 2005. Aistit – monta kanavaa ympäristöön. Teoksessa I. Koskinen (toim.) Pääjalkainen. Kuva ja havainto. Helsinki: Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja B77, 134–147.

Salminen, Antti & Vadén Tere 2013. Energia ja kokemus. Naftologinen essee. Tampere: niin & näin.

Salminen, Antti & Vadén Tere 2018. Elo ja anergia. Tampere: niin & näin.

Salpausselkä geopark 2019. Tiirismaa ja Pirunpesä, Hollola. Haettu 9.6.2020. <https://www.salpausselkageoparkproject.fi/portfolio/tiirismaa-ja-pirunpesa-hollola/>.

Sartre, Jean-Paul 1965. Esseitä I. Suom. A. Lahtinen & J. Tyyri. Helsinki: Otava.

Seppä, Anita 2012. Kuvien tulkinta. Menetelmäopas kuvataiteen ja visuaalisen kulttuurin tulkitsemiselle. Helsinki: Gaudeamus.

Seppänen, Janne 2014. Levoton valokuva. Tampere: Vastapaino.

Suonpää, Juha 2002. Petokuvan raadollisuus. Tampere: Vastapaino.

Tiirismaa 2020. Wikipedia. Haettu 28.10.2020. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Tiirismaa>.

Tuohimaa, Marika 2001. Emmanuel Levinas ja vastuu toisesta. Lehdessä niin & näin 3/ 2001, 35–39.

Ursa 2020. Linnunrata. Haettu 4.10.2020. <https://www.ursa.fi/extra/kosmos//linnunrata.html>.

Varto, Juha 2001. Kauneuden taito. Estetiikkaa taidekasvattajille. Tampere: Tampere University Press.

Varto, Juha 2017. Taiteellinen tutkimus. Mitä se on? Kuka sitä tekee? Miksi?. Helsinki: Aalto ARTS Books.

White, Lynn Jr. 1974 . The Historical Roots of Our Ecologic Crisis. Teoksessa D. Spring & E. Spring (toim.) Ecology and Religion in history. New York: Harper and Row, 15–31.

Vilhunen, Selma 2019. Kun kulutusjuhla ei ole enää vaihtoehto, tarvitsemme taidetta kipeämmin kuin koskaan. Haettu 2.11.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-10534050>.

Winogrand, Garry 2010. PhotoQuotes.com. Haettu 30.9.2020. <https://www.photoquotes.com/showquotes.aspx?id=22&name=Winogrand,Garry>.

Wittgenstein, Ludwig 2010. Project Gutenberg's Tractatus Logico-Philosophicus, by Ludwig Wittgenstein. Haettu 1.5.2020. <https://www.gutenberg.org/files/5740/5740-pdf.pdf>.

Xenakis, Måkhi. Meteorites 2009. Haettu 3.2.2020. <https://animus-inviolabilis.tumblr.com/post/94052612312/meteorites-by-måkhi-xenakis>.